

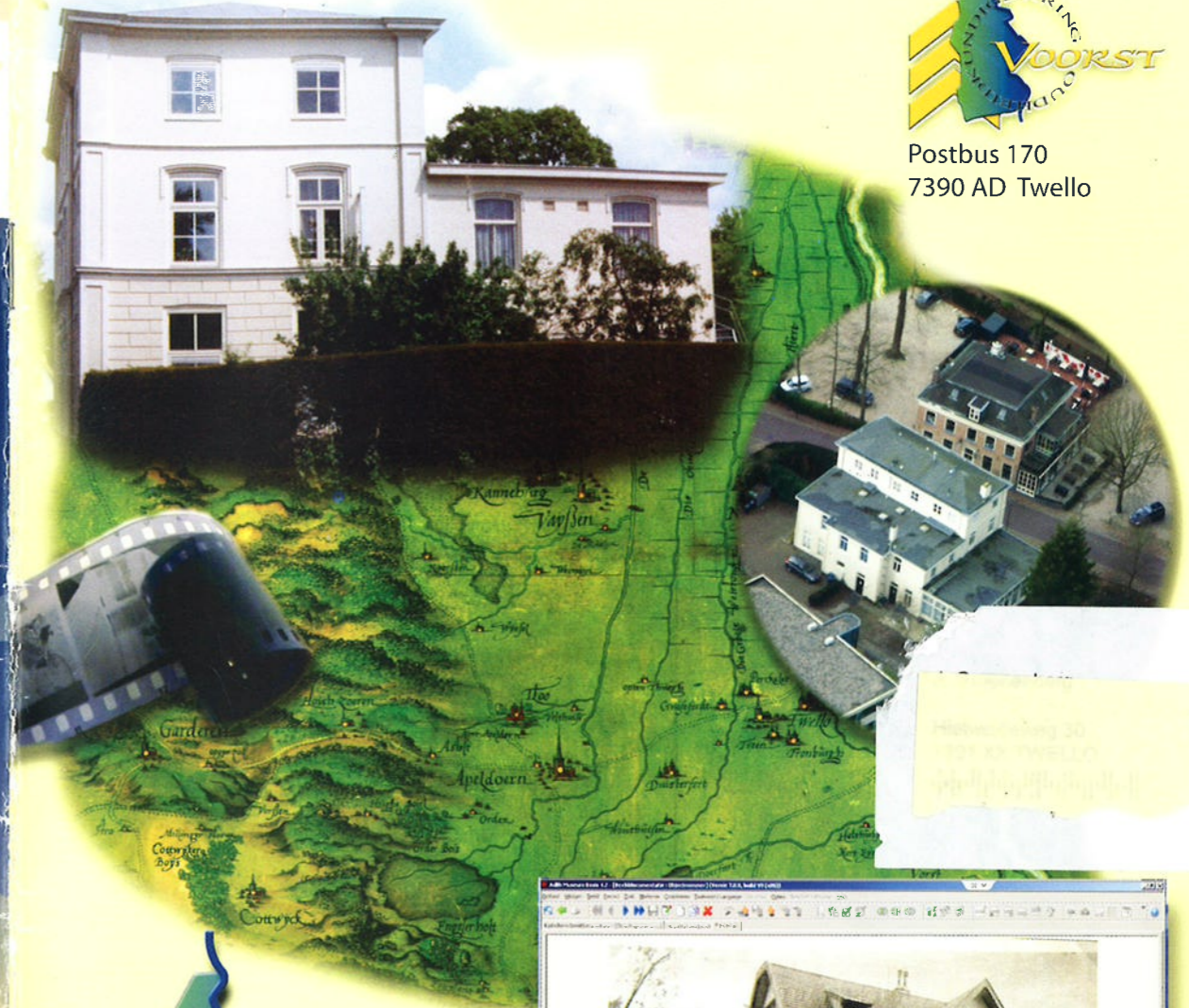
DAGTOCHTEN IJSELVALLEI

Op zoek naar de (verborgen) schatten in de IJsselvallei? Kom alles te weten over ons rijke industriële verleden en 'andere folklore van toen' met één van de levendige tours van Zedwell. Wij nemen u en uw gasten mee naar landgoederen, landerijen en andere idyllische of authentieke plekken waarvan de oorsprong zich in boeiende verhalen laat vertellen...

www.zedwell.nl

Postbus 170
7390 AD Twello

Jaargang 35 - 2013

2

oudheidkundige KRING VOORST

opgericht 18 december 1975

Bezoekers- en studieruimte

postadres: postbus 170, 7390 AD Twello - **bezoekadres:** Dorpsstraat 11a, ingang aan de Dorpsdwarstraat

geopend: dinsdag en woensdag van 09.00 tot 16.00 en verder op afspraak. Tel.: 0571 27 7090

e-mailadres: info@okvvoorst.nl - **website:** www.okvvoorst.nl

Betalingen uitsluitend via Rabo-rekeningnr.: 36.28.09.267

Ereleden

Mr. J.H. Hermesen, H.J. ten Hove†, J. Lubberts, J.A.M. Schutte-Geurtsen en L. Sevenster†

Dagelijks bestuur

Bert van de Zedde, voorzitter	Kon. Wilhelminaweg 15	7391 ER Twello	voorzitter@okvvoorst.nl
Johan Homan, secretaris	Rijksstraatweg 135	7391 MK Twello	secretariaat@okvvoorst.nl
Wim Wassink, penningmeester	Parkelerweg 25	7391 EV Twello	penningmeester@okvvoorst.nl
Jan Groenenberg	Hietweideweg 30	7391 XX Twello	
Gé Veen	Domineestraat 6	7391 GG Twello	

Werkgroepen en contactpersonen

Kantoorcoördinatie	Gerrie Groenewold en Truus de Haan-Diks	info@okvvoorst.nl
Bibliotheek	Gerard Vrieling	bibliotheek@okvvoorst.nl
Fotogroep	Jack Damen	info@okvvoorst.nl
Genealogie	Auke Vlietstra	genealogie@okvvoorst.nl
Lezingen	Jan Groenenberg	info@okvvoorst.nl
Tweede Wereldoorlogarchief	Bertus ten Bosch	info@okvvoorst.nl
Ledenadministratie	Wim Wassink	www.okvvoorst.nl
Redactie Kroniek	Gerrie Groenewold en Auke Vlietstra	kroniek@okvvoorst.nl

Lidmaatschap

De jaarcontributie bedraagt € 15,- per persoon; voor gehuwden en partners woonachtig op hetzelfde adres is dat € 18,50.

Aanmelding lidmaatschap en wijzigingen van adres en/of lidmaatschap via www.okvvoorst.nl

Overige vragen: Tel. 0571 277090 of postbus 170, 7390 AD Twello

Gemeentearchief Voorst

Archivaris Annemarie Geerts H.W. Iordensweg 17, Twello gemeentearchief@voorst.nl

Studiezaal open op maandag van 9.00-17.00 uur

Kroniek

De Kroniek beoogt een breed georiënteerd informatiemedium van de Oudheidkundige Kring Voorst te zijn, een kwartaalblad van en voor de leden. Het verschijnt in de maanden maart, juni, september en december.

Bij boekhandel Oonk is het blad ook los verkrijgbaar voor € 5,-.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is niet toegestaan zonder schriftelijke goedkeuring van de redactie en de betreffende auteur(s).

Mailadres alléén voor kopij: kroniek@okvvoorst.nl

Druk : Drukkerij Bussloo, Bussloo; oplage 650 stuks

Omslag : De omslag in kleur blijft de rest van dit jaar ongewijzigd en verwijst o.a. naar onze website: www.okvvoorst.nl

ISSN 1384-8682

INHOUDSOPGAVE KRONIEK

Jaargang 35 - 2013 - nummer 2

• Van de bestuurstafel	B. v.d. Zedde	2
• Agenda	bestuur OKV en redactie Kroniek	3
• Kroniekpost	redactie en G. Vrieling	4
• Van onze zusterverenigingen.....	G. Vrieling	6
• Open monumentendag 2013: Macht en Pracht.....	redactie en M. Sandorp	6
• Inhoudingen niet voor iedereen.....	M. Westerhuis - Duvoort	7
• Met de pen door Voorst	H.G.H. v.d. Goot-v. Eck en J. Lubberts	12
• Zes eeuwen Duistervoorde.....	M. Westerhuis - Duvoort	13
• Gijzelaars in het gemeentehuis - Gijzelbaby - Verhaal van Agnes de Haan-Debets.....	W. Tempelman	16
• Willem Berends, de kaarsrechte koetsier van het Schol.....	G. Wolters	25
• Werkgroep genealogie van start	A. Vlietstra	29
• Markeboeken van Voorst (7): Aerd en Aerdenbroek	B.W. van 't Erve en J. Lubberts	30
• Opmerkelijke vondst.....	E. Stol	32
• Uit de kunst.....	redactie en Bertus ten Bosch	33
• Bierbrouwen en bierbrouwers op de Veluwe, samenvatting van een lezing door E. de Jonge ...	F.C. Nelis	34
• Wie is Wie .....en Waar	J. Siero	39

Aan deze Kroniek werkten verder mee: G. Groenewold en W. Wassink

Afbeeldingen: OKV archief, tenzij anders vermeld

LET OP: Uiterste datum inleveren kopij nummer 3/2013: 22 juli 2013, via kroniek@okvvoorst.nl

Dorpsstraat 59
7396 AL Terwolde
T 0571 - 292 022
E info@brasserie-kriebelz.nl

Volg nu onze kriebelz...

www.brasserie-kriebelz.nl
[facebook.com/kriebelz](https://www.facebook.com/kriebelz)
twitter.com/kriebelz

Met liefde kan alles...

VORDERMAN TUINMEUBELEN 3000 M2 TUINMEUBELSHOW

VORDERMAN TUINMEUBELEN
Wijkseweg 7, 7396 BC Terwolde
(naast de molen) [T] 0571-292121
www.vordermantuinmeubelen.nl

Van de bestuurstafel

Bert van de Zedde

Uitkijkend over de weilanden is het zomergevoel nog ver weg. Wel heeft het bestuur een goed gevoel overgehouden van de ledenvergadering in april jongstleden. Gelukkig is het bestuur met de komst van Gé Veen weer aangevuld. Een eerste verzoek om toe te treden tot het bestuur werd even afgehouden door persoonlijke omstandigheden, maar uiteindelijk mochten wij hem voordragen tijdens de ledenvergadering. Een man met veel bestuurlijke ervaring en contacten. Zeker in deze tijd van bezuinigingen op veel terreinen is het een welkome aanvulling als iemand onze vereniging kan helpen richting te geven aan onze wensen om te vernieuwen.

Het bestuur heeft met genoeg ruimte gegeven aan een groep vrijwilligers om te komen tot een nieuwe werkgroep: genealogie. Afspraken zijn gemaakt om met ingang van 2014 te werken met een eigen budget binnen de OKV. De oprichting is achter de rug en de behoefte is duidelijk aanwezig. De groep zal bestaan uit ongeveer 5 tot 10 vrijwilligers in wisselende formatie. Auke Vlietstra zal stimuleren en richting geven.

Nu u deze Kroniek leest ziet u de volgende ontwikkeling van ons blad met de toegezegde kleurenomslag. Een eerste stap tot verdere veranderingen, maar wel een belangrijke. Ook de bezorging met eigen leden is op gang gekomen en de kosten lopen nu al iets terug. Een ontwikkeling die onze penningmeester met genoeg zal volgen. En niet onbelangrijk het aantal adverteerders is toegenomen. Dank voor de vaak spontane reactie op ons verzoek om te adverteren.

De fotogroep heeft ADLIB, het nieuw aangeschafte opslagprogramma, nu volledig in bewerking en dat is een stimulans voor de vrijwilligers ook volgens de gemaakte afspraken te werken

en te registreren. De volgende stap zal een verdere stroomlijning van de invoer zijn, zodat daar geen doublures met extra kopieën meer hoeven te worden gemaakt. Kostenbewust werken helpt ook de vereniging de financiële balans in evenwicht te houden. Dat evenwicht zal ons volgende doel worden.

Het aantal leden neemt gestaag toe en dat is een goed teken. Uit het hele land komen aanmeldingen binnen via onze site. En dit jaar willen wij graag ons 900ste lid verwelkomen. Wij zien er naar uit en daar kunt u als lid uw steentje aan bijdragen door een familielid of uw burens te melden. *Het verjaardagscadeau bij uitstek*, vindt het bestuur.

De vrijwilligers hebben zaterdag 1 juni samen een bezoek gebracht aan Ulft met het Nederlands IJzermuseum en de daarbij ingerichte ruimten van de cultuurfabriek. Een geweldig complex en erg mooi te ontdekken, dat moderne bedrijven, cultuur en historie goed samen te brengen zijn in de oude DRU fabrieken. Het weer werkte redelijk mee en het was goed om elkaar op een andere wijze te ontmoeten dan in onze eigen werkruimte. Een ruim aantal partners was ook mee en dat versterkte de onderlinge band.

Als bestuur willen wij graag een nieuwe werkgroep 'markten' in het leven roepen. De werkgroep bezoekt de verschillende jaarmarkten in de dorpen en kan zo de vereniging versterken. Wij willen graag meer naar buiten treden en daarbij is het ons doel meer leden te werven en onze voorraad boeken te verkopen. Wij vragen aan u, ons maximaal 5 dagen of dagdelen per jaar te ondersteunen. Laat het ons weten via site, vrijwilliger of bestuur. De contactgegevens vindt u op de binnenkant van de omslag.

Agenda

Bestuur OKV en redactie Kroniek

Excursie OKV 31 augustus 2013 GRENSPALENPAD

Op 31 augustus houdt de OKV haar jaarlijkse excursie voor leden. Dit jaar maken we een wandeling over het Grenspalenpad tussen de Kar en Klarenbeek onder leiding van Marten Brascamp. Het pad volgt voor een groot deel de route die landdrost Lubbert Torck en drossaart Andries Schimmelpenninck van der Oije in 1750 volgden om de grenzen uit te zetten van de Hoge Heerlijkheid het Loo.

We verzamelen om 10.00 uur op de hoek van de Heeringstraat en de Nieuw Schuilenburg, iets ten noorden van de Zutphensestraat en de A1.

Parkeer daar de auto's en fietsen langs de weg.

Halverwege drinken we koffie bij Pijnappel in Klarenbeek.

De wandeling is ongeveer 8 km lang, loopt deels door de weilanden en is niet geschikt voor mensen die slecht ter been zijn. Het is aan te raden stevige schoenen of laarzen te dragen. Mensen die halverwege (bij Pijnappel dus) willen stoppen dienen zelf voor vervoer terug te zorgen.

Op de terugweg komen we langs het haardplatenmuseum van Marten Brascamp en belangstellenden kunnen daar een kijkje nemen. Anderen kunnen de wandeling vervolgen en richting de auto's lopen.

Op **donderdagavond 26 september 2013** organiseert de OKV een lezing over de geschiedenis van Huis Voorstonden. Bijzonder is dat de lezing plaatsvindt op Huis Voorstonden, Voorsterweg 139, 6971 KD Brummen. Aanvang lezing om 20.00 uur. Voorafgaand aan de lezing kan men de tuin bekijken. De lezing wordt gehouden door de eigenaar, de heer E.J. Hoogenberk. De koffie bij binnenkomst is gratis, overige consumpties € 2,- per stuk. Niet-leden betalen € 5,- entree.

Vrijdag 25 oktober van 15 - 16 uur opent het Provinciaal depot voor bodemvondsten Overijssel aan de Bergpoortstraat 193 in Deventer weer haar deuren voor publiek. U kunt u opgeven door te mailen naar archeologisch.depot@oversticht.nl of te bellen naar 06-11159943 (Linda de Haan). Tip: wij raden platte schoenen aan in verband met roostervloeren (Ontvangst vanaf een kwartier voor aanvang).

Op **donderdag 21 november 2013** organiseert de OKV een lezing over de historie van de Boreelkazerne door Henk van Baalen in Brasserie Kriebelz (voorheen Dorpszicht), Dorpsstraat 59 Terwolde.

Giften en Schenkingen

De Oudheidkundige Kring Voorst is een Algemeen Nut Beogende Instelling, een zogenaamde ANBI. Met een schenking aan OKV steunt u niet alleen onze vereniging, maar kunt u ook profiteren van een belastingvoordeel. Dat voordeel is zowel van toepassing bij een eenmalige gift als bij een periodieke schenking (via de notaris).

KRONIEKPOST

redactie en Gerard Vrieling

Ontvangen van maart t/m mei

Van de heer J. Lubberts ontvingen we het door hemzelf geschreven boekje, getiteld 'Geschiedenisverhalen ...waar of niet waar'.

Als geschenk ontvangen van Henk Mulder (kunstschilder) de catalogus van zijn werk n.a.v. zijn expositie bij 'Galerie Krepel' te Klarenbeek.

Van de jubileumcommissie 125 jaar Martinus kregen we het boek: 'Zes eeuwen Duistervoorde'.

Gekregen van de heer E. Stol het boek 'Symbolenwijzer—Een praktische gids voor gedrukte tekens en symbolen'. Er worden o.a. tekens behandeld betreffende Geloof, hoop en liefde, genealogische symbolen en godsdienstige symbolen van verschillende godsdienstige stromingen.

De heer Huis in het Veld bracht ons enkele "geredde" foto's en ander archiefmateriaal van de Coveco – Twello.

**Van 23 juli t/m 9 augustus is de bezoekers- en studieruimte gesloten.
Er wordt dan ook geen telefonische informatie verstrekt.**

"Antiquarische boeken en andere voor de verkoop:

Na de verhuizing van onze bezoekers- en studieruimte naar ons nieuwe onderkomen is door Gerard Vrieling hard gewerkt aan het opnieuw inrichten van onze bibliotheek, die tijdens de openingsuren voor alle leden beschikbaar is. Een aantal boeken die dubbel aanwezig waren of niet pasten binnen ons bibliotheekbestand worden te koop aangeboden. Af te halen -tegen contante betaling- tijdens onze openingsuren.

"Dienen an de diek", door Bertus van den Bremen (1985)	€ 7,50
"Krek wa'j zek", (spreekwoorden, rijmpjes en uitdrukkingen uit 't O-Vel. Dialect) (1989)	€ 7,50
"Uit de historie van Voorst", door Prof. W. Jappe Alberts(1972)	€ 7,50
"Cvv Avanti-meer dan voetbal", Jubileumuitgave 40jr. Avanti (17 nov. 1960)	€ 5,50
"K.D.S. Twello en omstreken", 75 jaar-1998	€ 7,50
"Ons Zilveren Zwart- Wit 1926 – 1951"	€ 5,-
"60 jaar sport in Twello, V en K " (1985) - (2 exemplaren)	€ 3,-
"Advendo –Wilp -1933 -1993"	€ 5,-
"Verleden Land – Archeologische opgravingen in Nederland", J.H.F. Bloemers e.a.(z.g.a.n)	€ 10,-
"Het landgoed Cruysvoorde", uitg. ANWB/Ned Kastelenstichting—J. Vredenberg	€ 1,-
"1200 jaar Wilp"(765-1965), J .Vredenberg	€ 6,-
"De dokter van Terwolde", J.J. Speelziek	€ 5,-
"Gietelse school 1847 -1983", Reünie 24-04-2004	€ 5,-
"K D S Twello en omstr. 75 jaar kleindierensport" (1923-1998)	€ 5,-
"Randfiguren uit de cartografie", Mr. H.A.M. van der Heijden (z.g.a.n.)	€ 10,-
"Oranje Ver. Klarenbeek"(75 jaar -1932-2007) uitg 2008 (z.g.a.n.)	€ 10,-

Serie-- Reizen door de Benelux –De Provincie Gelderland)	€ 1,-
"De gesch. v.d. Markt-en Straathandel", Jac. v.d.Kar—(met opdracht)	€ 15,-
"Van weerskanten van de vaart", (riemsels en verhalen /dialektclub Kl'beek)	€ 3,-
"Tussen Veluwe en Iessel", 10 jr.dialectclub Kl'beek&umstreken	€ 2,50
"Gelders Erfgoed", (2 mnd. Geld.cult.hist.tijdschr.) jr.2000/nr.4	€ 0,50
"Op heterdaad", Verhalen van Voorst tot Voorst -- Arend van Dam	€ 1,50
"De Schaapsherder", J.F. Oltmans 8e druk 1893 en	
"Het Slot Loevestein/Het huys v.h. Zeewijf", J.F. Oltmans) samen voor	€ 10,-
"De twee Weezen", Adolf d'Ennery, Frans Joodse dramaturg/novelschrijver. (1811-1899)	€ 2,50
"Tussen Schietlood & Waterpas", Jan Bouman	€ 3,50
"In de gezonde Apotheek", ds. H.J. de Groot (dominee te Voorst)	€ 2,50
"De vruchten van 100 jaar Het Platteland", (2 exempl)	€ 2,50
"Tekenen aan de wand", tocht langs gevelstenen van Culemborg	€ 3,50
"Dynamiek in behoud", Monumentenzorg, door prof. Dr. N.J.M. Nelissen e.a	€ 10,-
"Molenhistorie van Terwolde", mr. J.H. Hermsen	€ 6,-
"Onze kerk van Terwolde", Kerkvoogdij Herv. Gem. Terwolde	€ 5,-
"Geschiedenis van Terwolde /Nijbroek", J.Vredenburg	€ 10,-
"De sluis i.d. vloedijk te Nijbroek", J.Lubberts	€ 5,-
"Voorst en omstreken rond 1900" met afb. van Bussloo, Gietelo, Voorst en Empe	€ 10,-
"Old en wies"Riempjes oaver Twelle van vrogger", Tinus van het Slyck	€ 7,50
"Voorst een dorp maar meer nog een gemeente"	€ 7,50
"100 jaar St.Martinuskerk Duistervoorde", Henny van Vught	€ 5,-
"Ruimtelijke perspectieven—Stedendriehoek 2030"	€ 2,50
"Blauw betalen voor welvaart", (Econ. Betek. Waterschap Veluwe)	€ 1,-
"Stichting tot behoud v. Elburger bidders", uitg t.g.v. 25jr. bestaan stichting	€ 5,-
"Nijbroekers door de jaren heen", Eddy Masselink	€ 3,50
"Voorst en omstreken omstreeks 1900", uitg. v. Voorster Belang	€ 10,-
"'k Mag sterven als het niet waar is", H.v.d. Zweerde (Uitg. Openlucht Mus.)	€ 5,-
"Jeugd in Aktie", liederen en koren voor jeugdsamenkomsten en Bijbelstudie-avonden	€ 1,50
"De geur van de tijd", (geb.), t.g.v. 75-jaar drogistenleven	€ 3,-
"K.N.V.B.-jubileumboek 1889 – 1939 ", (beschadigd)	€ 2,50
"Markant Twello"	€ 2,50
"40 jaar geleden.Het verzet en bevrijding van Zutphen"	€ 4,50

Boekhandel Oonk

Stationsstraat 4 Twello

T: 0571-27 15 09

E: info@evenaaroonk.nl

Van onze zusterverenigingen

Gerard Vrieling

“Vittepraetje” -Oudh. Ver. Herderwich (maart 2013)

Hierin wederom een groot artikel over het Hanze-gebeuren in Harderwijk.

Dit artikel gaat over de zgn “ Ommelandvaarders”, dat waren de zeevaarders, die om de noordpunt van Jutland naar Skåne, alwaar de “welvaart” -lees de haring- gehaald werd. Zeer lezenswaardig artikel.

“Ampt Epe” – Hist.Ver. voor Emst-Epe-Oene en Vaassen. (nr 192-april 2013)

Het nummer van april heeft een zeer interessant artikel over het schoutambt Epe geschreven door Evert de Jonge. Hij heeft n.a.v. het boek van R. de Graaf, ‘Oorlog, mijn arme schapen. Een andere kijk op de 80-jarige oorlog’ onderzoek gedaan wat er in die tijd heeft plaats gevonden

in de Oost-Veluwe en IJsselstreek Beschreven worden de situaties in het schoutambt in de frontlinie vooral in de periode na het Twaalfjarig Bestand.

Zijn conclusie is, dat de situatie op de Veluwe in de periode van 1621-1636 te vergelijken was met die in een groot deel van Duitsland [de Dertigjarige Oorlog.-G.Vr], al waren daar de gruwelijkheden en de verwoestingen een graadje erger. Als men in de buurt van de IJssel woonde, bevond men zich aan een frontier (= grens).

[Deventer is jaren een frontlinie-stad geweest, vandaar haar vestingwerken. Tussen Deventer en het bisdom Münster bevonden zich enkele steden, die een vesting hadden. Oldenzaal en Groenlo waren katholieke bolwerken; Deventer was de 1^e protestantse vesting.-G.Vr.]

Open Monumentendag 2013: Macht en Pracht

redactie en M. Sandorp (adviseur gemeente Voorst)

De Open Monumentendag vindt in 2013 plaats in het weekend van 14 en 15 september en heeft als thema Macht & Pracht. Het thema Macht en Pracht' biedt vele mogelijkheden in Voorst. Het prachtige monumentale landschap, de machtige landgoederen en meer.

Zeker ook een symbool van Macht en Pracht zijn de grote historische monumentale boerderijen. De herenboeren ontleenden hun macht aan de grond waarop ze verbouwden en dat resulteerde in grote bijzondere boerderijen. De gemeente Voorst is rijk aan dit soort bijzondere monumenten. Verschillende van de prachtige grote boerderijen die de gemeente Voorst rijk is worden op Open Monumentendag uitgelicht. Met name die boerderijen die dan wel herbestemd zijn of wel herbested worden. Herbestemming is de opgave van deze tijd in monumentenland, zeker ook wat boerderijen

betreft. Tijdens Open Monumentendag Voorst 2013 wordt er gekeken naar de historie van de boerderijen, maar zeker ook naar de toekomst. Nieuwe functies, creatieve oplossingen, goede impulsen, landschap en bedrijf, inspirerende ideeën komen aan bod op de tweede zaterdag van september. In Kroniek is er in september aandacht voor IJsselhoeve ‘De Middenhof’ in Terwolde.

In dit nummer een artikel van Milly Westerhuis-Duvoort over inhuldigen, met name die van burgemeesters in de gemeente Voorst, waar macht en pracht soms hand in hand gingen.

Inhuldigen niet voor iedereen

Milly Westerhuis - Duvoort

Macht en pracht zijn nauw met elkaar verbonden.

Het jaar 2013 zal de geschiedenis in gaan als het inhuldigingsjaar van koning Willem-Alexander. Aan inhuldigen, vaak met veel pracht en praal, ligt vanuit de historie ook altijd een vorm van macht ten grondslag, immers voor inhuldigen komen alleen die personen in aanmerking die een leidende of heersende positie hebben. Maar was macht ook niet een uitvloeisel van pracht?

Pracht vond men bij vorsten en adel, mensen waar tegenop gekeken werd. Het verschaftte hun een vanzelfsprekende vorm van macht. Macht dwong in de vroege oudheid nederigheid en onderdanigheid af. Een van de meest tot de verbeelding sprekende uitingen waar macht en pracht met elkaar verbonden zijn, zijn inhuldigen.

De inhuldigingsceremonie heeft zijn wortels in de middeleeuwen, toen de Nederlanden nog door hertogen, graven en bisschoppen werden bestuurd. Deze wisten zich van de trouw van hun onderdanen te verzekeren door in ruil daarvoor privileges te verlenen.

Karel de Grote (768-814) gold als eerste vorst die van zijn onderdanen een eed van trouw verlangde. Zijn opvolgers stelden bij hun kroning daarentegen ‘promissiones’, beloften, die met een eed bezworen werden. Het wezen van de feodale verhouding tussen heer en vazal bestond hieruit, dat de vorst zijn bescherming aanbood in ruil voor de hulde en trouw van zijn onderdanen. Deze waren nu verplicht hem met raad en daad bij te staan.

Het sluiten van een dergelijke overeenkomst werd **inhuldiging** genoemd. Het was dus een verbond, gesloten tussen vorst en onderdanen. Dat is heden ten dage nog zo. Bij de eedaflegging door Willem-Alexander als nieuwe koning, verplicht hij zich zijn onderdanen te beschermen en deze op hun beurt verplichten zich de grondwet te eerbiedigen.

Een dergelijke inhuldiging werd naar oud-Germaans gebruik gehouden in de open lucht en was voorbehouden aan de stand die het dichtst bij de machthebbers stond.

Het was hun feestje. Het gewone volk stond

letterlijk en figuurlijk op afstand.

Het waren vooreerst alleen de vorsten en andere heersers die als teken van macht op een dergelijk veelal feestelijk huldebetoon konden rekenen.

De machthebbers op lokaal niveau, de schout, de schepenen en de richters, toch geen onbelangrijke personen in het maatschappelijk bestuur, kwamen nog niet in aanmerking voor overdadig huldebetoon.

Dat veranderde toen Napoleon in 1810 de Burgerlijke stand invoerde er een nieuw soort bestuur met nieuwe machtsverhoudingen kwam.

Het waren vanaf dat moment de burgemeesters, mannen, die voortkwamen uit de gegoede burgerij, veelal van adel, die in hun nieuw opgerichte gemeenten de personen met gezag, aanzien en macht waren geworden. Niet zo verwonderlijk, zij waren de geletterden en hadden gestudeerd. Door de heersende rangen- en standcultuur stonden ze veelal op een grote afstand van het ‘gewone volk’, wat overigens niet wil zeggen dat ze er geen zorg voor hadden.

Door veel uiterlijk machtsvertoon ontstonden ook onderdanigheid en adoratie. Een uitbundige inhuldigingceremonie met alle pracht en praal hoorde daarbij.

Aanvankelijk was Voorst een schoutambt in het landdrostambt Veluwe.

Het gebied werd bestuurd door een schout en een onderschout. De schout, aangesteld door de staten, was belast met de handhaving van de openbare orde. Het leek een functie met aanzien maar evengoed maakten de plaatselijke ambtsjonkers de dienst uit.

Daar kwam verandering in toen in 1810 Nederland bij Frankrijk werd ingelijfd en er in bestuursaangelegenheden andere gezagsverhoudingen gingen gelden. Van het voormalige schoutambt Voorst werden drie gemeenten of zoals dat in deze Franse tijd genoemd werd 'mairiën' gemaakt, met elk een eigen maire (soort burgemeester).

In Voorst was dat maire Jan Berend Hoon, in Wilp Jan Kok en in Twello was de maire mr. Ph.P. Everts (ambtsperiodes 1809-1843).

Nijbroek-Terwolde was al een zelfstandige gemeente onder het burgemeesterschap van Arent Dijkhuizen.

Tot 1818 is deze indeling blijven bestaan en vanaf dat jaar werden de gebieden samengevoegd tot wat nu de gemeente Voorst is.

Maire Everts was vanaf die datum de gezagsdrager en een vorm van gemeentebestuur moest zich nog vinden.

Een gemeentehuis was er niet en de raadsvergaderingen vonden afwisselend plaats in herberg De Statenhoed, het latere Logement van Enter, en in huis Kruisvoorde in Twello.

In Terwolde kwam de vergadering bijeen in café De Lely. Tot zover ging het allemaal nog zonder pracht en praal.

Na maire Everts, heeft de gemeente Voorst tien burgemeesters gekend, waarvan vijf van adel. Zij brachten hun bestuurlijke functie op een hoger plan. Gewend als ze er aan waren ook in hun dagelijks leven met gezag en aanzien te worden benaderd - bij het onderdanige af, wat kenmerkend is voor die tijd - zetten ze hun ambt en in het verlengde daarvan hun macht, alvast in met groot

Gemeentehuis in Twello, ansichtkaart, gemeentearchief Voorst.

vertoon en een indrukwekkende inhuldiging.

Macht en pracht hadden hier in die tijd een eigen betekenis gekregen.

Overigens zei dat niets ten nadele van hun persoonlijke betrokkenheid en hun functioneren ten opzichte van hun gemeentenaren, zoals de bevolking in het begin van de vorige eeuw genoemd werd.

Van de inhuldiging van baron A.P.H. baron van Ittersum, die de gemeente bestuurde van 1843 tot 1872 is niets bekend. Het is niet aannemelijk dat hij toegestaan heeft dat er van zijn inhuldiging een groot spektakel gemaakt zou worden. Hij is de geschiedenis ingegaan als een sobere en vooral zuinige man.

In zijn tijd is het - nu oude - gemeentehuis gebouwd. Het huidige monumentale pand is niet het oorspronkelijke gebouw; dat was aanzienlijk kleiner. De bouwkosten waren naar de maatstaven van die tijd (1859) redelijk, maar voor burgemeester Van Ittersum was dat veel en veel te veel. Boos liet hij verstek gaan bij de feestelijke opening.

Na hem heeft burgemeester J. baron van der Feltz (1872-1887), als eerste in de rij van de drie Van der Feltz burgemeesters, de gemeente gediend. Van zijn inhuldiging is niets uitbundigs bekend, evenmin van zijn opvolger burgemeester H. Crommelin (1887-1907).

Hoe anders was het bij zijn opvolger A.C. baron van der Feltz (1907-1937). Voor hem was een groots feestprogramma ter ere van zijn plechtige inhuldiging op touw gezet. Er waren erebogen gebouwd en feesttenten opgezet, er werd uitbundig gevlagd en er waren zelfs een speciale inhuldigingsmars en een welkomstlied gecomponeerd. De ooggetuigenverslagen uit die tijd spreken van een gebeurtenis die zijn weerga niet heeft gekend. Het 'feest' duurde van 's ochtends vroeg tot laat in de avond en de gehele gemeente Voorst was erbij betrokken.

Een verslag:

De ontvangst van de nieuwe burgemeester begon al vroeg in de ochtend onder een erepoort in het dorp Voorst. Daarna maakte de burgemeester een zegetocht met 19 rijtuigen langs de diverse dorpen, voorafgegaan door een stoet Marechaussee te paard, gevolgd door het 1^e peloton erewacht (niet bekend welk 1^e peloton). Dan volgt het muziekkorps uit Voorst, direct gevolgd door een rijtuig waarin de voorzitters van de verschillende feestcommissies plaats genomen hadden. De stoet ging verder met een 2^e peloton met vaandel.

Dan ...het rijtuig met de nieuwe burgervader en zijn echtgenote wederom afgesloten met het 3^e peloton erewacht. Nog was de indrukwekkende stoet niet compleet, drie rijtuigen met de leden van de gemeenteraad mochten zeker niet ontbreken evenmin de leden van de feestcommissie Voorst, ook weer verzameld in drie rijtuigen.

Als kleurrijke onderbreking een muziekkorps uit Twello met daarachter weer drie rijtuigen met hierin de feestcommissieleden van Wilp. Daarachter een muziekkorps uit Terwolde, gevolgd door vier rijtuigen met de feestcommissieleden uit Twello. Teuge zou ook niet achterblijven en leverde ook een muziekkorps. Dat was nog niet het einde van de lange stoet, ook Terwolde en Nijbroek hadden een feestcommissie afgevaardigd en die lieten zich in vier rijtuigen vervoeren.

Het geheel werd afgesloten door het Christelijk muziekgezelschap uit Voorst.

In totaal namen 19 rijtuigen deel aan de feestelijke zegetocht en reed de stoet langs diverse dorpen in de gemeente.

Nog was het eerbetoon aan de nieuwe burgemeester niet compleet: zes scholen boden een aubade aan en de diverse zangverenigingen wachtten de stoet op met hun liederen waaronder het Wilhelmus. Er waren toespraken

op de diverse locaties waarin de loyaliteit aan de nieuwe bestuurder werd uitgesproken en er werden daar geschenken in ontvangst genomen.

Toen moest de officiële inhuldiging nog beginnen. Dat gebeurde onder de feestelijke klanken van het plaatselijke fanfarekorps in de namiddag toen het reisgezelschap uiteindelijk

op het gemeentehuis halt hield.

Een fakkeloptocht sloot de officiële feestelijkheden af, maar het bleef nog lang 'luidruchtig' na deze uiting van macht en pracht.

Als in 1937 mr. G.W.J. baron van der Feltz (1937-1943 en 1945-1969) de zoon van burgemeester A.C. van de Feltz zijn vader als 3^e in de rij van

Stoet bij de inhuldiging van burgemeester G.W.J. van der Feltz in 1937

Van der Feltz burgemeesters opvolgt, is er van een crisistijd niets te merken waar het om zijn inhuldiging gaat. Weer heeft de bevolking van Voorst alles uit de kast gehaald om hem met veel vlagvertoon en trompetgeschal in te halen. Op de Worp stapt hij met zijn echtgenote in een koets voor een rit door Twello onder toejuichingen van zijn enthousiaste nieuwe bevolking. Er is een escorte van marechaussees te paard en ruiters van de plaatselijke rijvereniging, gevolgd door een aantal koetsen met de raadsleden en familieleden van de nieuwe burgemeester waaronder ook zijn ouders en het oud-

burgemeesterechtpaar. Verschillende grote erebogen verbonden door een kilometerslange vlaggenlijn werden op de route gepasseerd.

Op het eindpunt, het gemeentehuis, werd een zanghulde van de gezamenlijke lagere scholen in ontvangst genomen, waarbij voor de derde maal die dag het Wilhelmus gezongen werd.

Mevrouw Van der Feltz, kreeg die dag verscheidene 'fleurigen ruikers' aangeboden. De diverse sprekers spraken die dag weer lovende woorden.

Van zijn opvolger Th.Ph. baron Mackay (1969-1976) is ten opzichte van zijn inhuldiging niets bekend.

Het inhuldigungsritueel kwam pas bij burgemeester drs. P. Zevenbergen (1976-1983) weer op volle toeren. Het Stationskoffiehuis was tot de laatste plaats bezet met de voltallige raad, het gemeentepersoneel en de vertegenwoordigers uit de buurgemeenten. Voor de officiële installatie plaatsvond hadden ook hij en zijn echtgenote een zegetocht in een open landauer, begeleid door een escorte van de Twellose Rijkspolitie en een aantal ruiters van de landelijke rijvereniging, langs de vlaggende inwoners van Twello mogen genieten.

De feestelijkheden werden nog eens extra versterkt toen na de officiële inhuldiging de zeven muziekverenigingen van de gemeente Voorst een aubade brachten met hun voor deze bijzondere gelegenheid gezamenlijk ingestudeerde marsen. Ook de gezamenlijke winkeliersvereniging bleef niet achter en bood de nieuwe burgemeester een geschenk aan, samengesteld producten uit hun diverse winkels.

De tijden veranderden en de adoratie maakte plaats voor een meer vriendschappelijke verhouding in een breed collectief.

Voor burgemeester mr. J.H.J. van Blommestein (1982-2006) geen escorte en erebogen; wel een muzikale hulde van de zeven muziekkorpsen van de gemeente Voorst. De traditionele koets werd verruild voor een vliegtuig om de nieuwe burgemeester vanuit grote hoogte kennis te laten maken met zijn nieuwe gemeente.

Ook minder uitbundig maar niet minder gemeend ging het er aan toe bij de inhuldiging van de volgende en huidige burgemeester drs. J.T.H.M. Penninx (2006-heden). Toch kreeg hij een escorte en dat escortes vele vormen aan kunnen nemen heeft de nieuwe burgemeester ondervonden. Bij het passeren van de gemeentegrens Voorst stonden hem drie brandweerwagens op te wachten.

In de stijl van voorbije jaren, toen de fanfare voor

de nodige kleur en het geluid zorgden, waren het nu de zwaailampen en sirenes die hem naar zijn nieuwe gemeentehuis escorteerden.

Burgemeester Penninx maakte niet, zoals zijn vroege voorgangers, in een rij van koetsen tijdens een daglange tocht kennis met zijn nieuwe gemeente maar bezocht al de dorpen en kernen persoonlijk op zijn eigen fiets.

Macht en pracht kregen bij de inhuldigingen van burgemeesters van de gemeente Voorst een bescheidener omlijsting.

Bij de kennismaking in Teuge maakte burgemeester Penninx een rondje op een solex van één van de leden van de Eerste Teugese Solex Club, foto A. Vlietstra

[niet genoemd is burgemeester J.C.Hesselink (1943-1945); hij was lid van de NSB]

Bronnen:

'Van kruisvoorde naar voetbalveld, Twee eeuwen bestuurlijk centrum Voorst' door A. Fransen

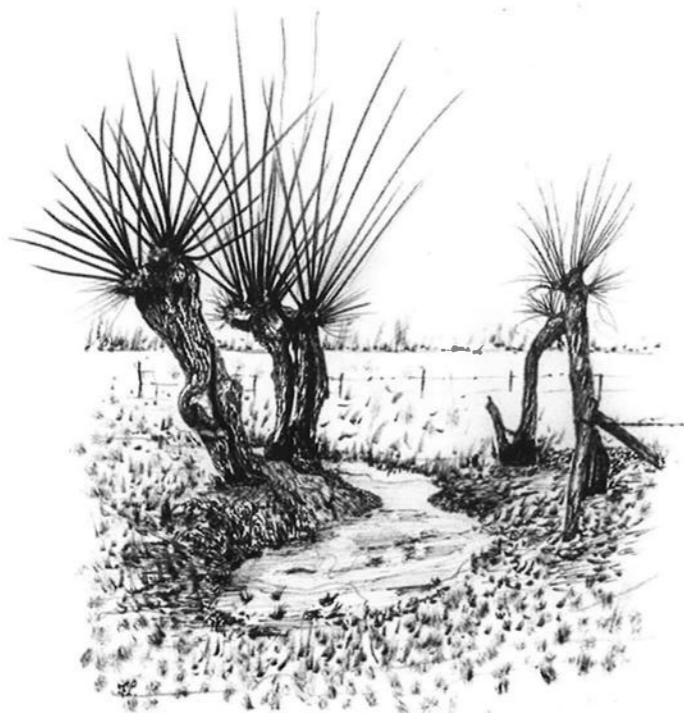
Stadsarchief Deventer: 'Deventer Dagblad' 'Theater van Staat', door E. Elzenga

Met de pen door Voorst

Tekst: Ada van der Goot-van Eck
Tekening: Jan Lubberts

Wilgen

Wilgen bepalen in belangrijke mate het typisch Hollandse en Vlaamse landschap. Zij hebben een grote lichtbehoefte, houden van een vochtige bodem en groeien zeer snel.

De wortels maken de grond luchtig en door humusvorming van blad en takafval wordt de grond geschikt voor hun volgers: es en eik. Een wilg wordt veelal niet ouder dan veertig tot vijftig jaar. Dit ten gevolge van de watermerkziekte. Zij zijn voor insecten een belangrijke leverancier van stuifmeel, met name diverse solitaire bijen zijn afhankelijk van bloeiende wilgen. De bloem heeft de vorm van een katje en groeit in de zijknoppen van een eenjarige twijg. De wil-

genkatjes zitten of staan, dit in tegenstelling tot de hangende katjes bij populieren.

De meeste soorten wilg maken een stam. Zij kunnen worden geknot, de maanden januari en februari zijn hiervoor de geschikte maanden. Wanneer er steenuilen in de knotbomen huzen, wacht men tot half februari.

Het knotten behoort te gebeuren eens in de drie tot vijf jaar. Langer wachten maakt de takken te zwaar waardoor deze kunnen afbreken. Ook kan

de wilg bij te lang wachten met knotten door bovengenoemde ziekte worden aangetast. Na het knotten loopt de wilg weer uit op de slapende knoppen. Jong hout bevat natuurlijk veel meer knoppen dan oud hout, dit is een voorname reden waarom er altijd een stukje tak blijft staan.

Wanneer de boom geknot is moet er onderhoud op volgen.

De oorspronkelijke toepassingen van het gekapte hout waren: klompen, brandhout, rijs-* en geriefhout.

Tegenwoordig eindigen veel takken in de open haard of op de takkenhoop t.b.v. compost.

In ecologisch opzicht zijn knotwilgen zeer

wenselijk. Voornamelijk in oude knotwilgen ontstaan gaten en scheuren die erg in trek zijn bij holenbroeders. Mossen, korstmossen en paddenstoelen zijn er op te vinden. Het vermolmd zeer fijne hout dat zich kan bevinden in een opengescheurde stam is beste potaarde.

Prachtig zijn de geknotte wilgen ook in de winter, zij ogen als parels in het land!

*Rijs = tak, twijg.

Rijshout werd gebruikt als bindtouw t.b.v. de mandenmakerij. Ook werd het samengebonden tot zinkstukken bij het aanleggen van dijken. Nu nog wordt rijshout gebruikt aan de kust: voor schermen die het stuifzand moeten vasthouden.

Zes eeuwen Duistervoorde

Milly Westerhuis-Duvoort

Zes eeuwen Duistervoorde, kroniek van een buurtschap, hoe kom je er op.

Het antwoord is even duidelijk als eenvoudig, het idee daarvoor kwam van Josien Schutte.

Haar komt die eer toe en desgevraagd ben ik met dat idee aan de gang gegaan, het zoeken naar de historie van het buurtschap Duistervoorde.

Er waren verschillende bronnen voorhanden, andere moesten met intensief zoekwerk gevonden worden. Belangrijk en richting aangevend waren voor mij de mensen die al eerder onderzoek naar de geschiedenis van Duistervoorde hebben gedaan, zoals de heer Kedde en dominee Lekkerkerker.

Zij hebben interessant en heel bruikbaar materiaal nagelaten, waarmee ik als basis voor dit boek mijn onderzoek kon starten.

Voor het schrijven van een historisch document over zes eeuwen Duistervoorde moesten alle beschikbare bronnen nauwkeurig nagezocht en op waarheidsgehalte onderzocht worden, immers klakkeloos overschrijven zou het boek geen inhoud van waarde verschaffen, alhoewel er wel enkele citaten in opgenomen zijn. Door vanuit de beschikbare bronnen dicht bij huis te beginnen, het OKV en het gemeente archief van Voorst, begon zich heel langzamerhand een verhaal af te tekenen.

Achter elk gevonden document zat een volgend document met een verhaal en zo heb ik al verder gravende steeds elk onderwerp in het boek uitgediept.

Het was een spannende zoektocht waarbij de lokale bronnen op enig moment al lang niet meer toereikend waren.

Zo kwam ik terecht in de archieven van het Stadsarchief in Deventer, het Gelders archief in Arnhem, het Westfalen archief en het Vornholz archief, beide laatste in Duitsland en in het kloosterarchief van de missieprokuur Priesters van het H.Hart in Brussel.

Evenzo, via bemiddeling, in het Siris archief in Kisangani in Kongo, soms met verrassende ontmoetingen en ontdekkingen.

Dit waren zo maar een paar voor mij belangrijke archieven; achter in het boek staat de volledige lijst.

Door met een dergelijk 'project' bezig te zijn kwam ik uiteraard mensen tegen, die met interesse voor historie mij op de verschillende bronnen hebben gewezen en daarin begeleid hebben.

Daarnaast groeide mijn privé bibliotheek gestaag en zo ontstond het boek 'Zes eeuwen Duistervoorde', kroniek van een buurtschap.

Duistervoorde, het vertrouwde stukje Twello met zijn imposante Martinuskerk en de huidige statige villa; met het poorthuis, de scholen, het oude patronaat, de begraafplaats en de sportvelden, het heeft alles in zich van een compleet dorpje.

Dat was het aanvankelijk ook, los van Twello waar de kern rondom de dorpskerk gelegen was. Het dorp Twello en het buurtschap Duistervoorde lagen aanvankelijk twee kilometer van elkaar. Het statig maar bescheiden kasteel domineerde de omgeving, evenals de vier adellijke families die er vijf eeuwen gewoond hebben.

De oudste vermelding van het bestaan van

Duistervoorde dateert uit 1357, een op perkament geschreven mededeling in de cameraarsrekening van Deventer die betrekking had op de bewoners van het kasteel, de familie Van Apeldoren.

Deze eerst vermelde familie, die door wijn en lakenhandel een belangrijke positie veroverd had in het bestuur van Deventer, kon zich door goede huwelijkspartners te kiezen voegen in de lage adel.

Zij waren de eersten van de uiteindelijke vier adellijke geslachten die vijf eeuwen in het bezit zijn geweest van kasteel Duistervoorde.

Frederik Johan de Boer van Slangenburg en zijn vrouw Dorothea van Steenberg, afb. uit het boek.

Voor enkele van deze families was het huis Duistervoorde een zomerverblijf; voor andere meer een vaste woonstede.

Door vererving kwamen het huis en de bezittingen na de familie Van Apeldoren in bezit van respectievelijk de familie Van Steenberg, Van Stepraedt en Von Nagel (Doornick).

Zij bepaalden de gang van zaken op Duistervoorde.

Ze beheerden de vele uitgestrekte landerijen, de jachtgebieden, de hofsteden en de molen.

In het boek worden de verschillende eigenaren belicht, wie waren ze en wat deden ze.

Een prachtige serie portretten onderstreept hun identiteit.

Het was een van deze eigenaren, de ongehuwde freule Christina Sophia van Stepraedt, die in de roerige tijd van de reformatie, waarin de katholieke bevolkingsgroep werd onderdrukt, zich het lot aan getrokken had van haar geloofsgenoten.

Zij was het die de zoldervan haar huis beschikbaar had gesteld om alhoewel in het geheim toch de erediensstenen te kunnen houden.

Zij was het ook die, nadat de katholieke kerk aan het eind van de negentiende eeuw weer enigszins bestaansrecht had, de grond geschonken heeft voor de bouw van een eigen – alhoewel bescheiden – katholieke kerk, de basis voor de huidige parochie Duistervoorde.

De geschiedenis van het kasteel en de parochie Duistervoorde, nu met de benaming 'Franciscus en Clara', zijn de twee hoofdelementen in het boek. Ze hadden – zoals de historie heeft laten zien – een nauwe relatie met elkaar.

Het boek beschrijft het voorzichtig 'opkrabbelen' tot een uitbundig opbloeiende kerk met een enthousiaste betrokken gemeenschap, met het ontstaan van verenigingen van allerlei aard.

Het aanvankelijk kerkje werd te klein en met de bouw van de huidige grote St. Martinuskerk werd in 1887 een begin gemaakt.

Zowel het kasteel Duistervoorde, als de later op de fundamente gebouwde villa Duistervoorde hebben vele eigenaren en bestemmingen gehad.

Al deze mensen vulden het buurtschap Duistervoorde met hun stukje historie. Zij maakten de geschiedenis tot een levend verhaal.

De nonnen op hun klooster, de molenaarsfamilie, de uitbaters in hun twee cafeetjes en de mensen in de vele verenigingen, maar ook de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog, die hoe tragisch ook, in deze geschiedschrijving een blijvend gezicht gekregen hebben.

Een reis door de tijd, door zes eeuwen Duistervoorde.

Sommige passages zijn niet onbekend maar mochten evengoed niet ontbreken om de gehele geschiedenis van Duistervoorde eens compleet samen te vatten in één boek.

Aan het boek is twee jaar gewerkt en valt nu bij toeval samen met het 125-jarig jubileum van de St. Martinuskerk op Duistervoorde.

Het boek is geen jubileumboek, maar een historisch document over de geschiedenis van het buurtschap Duistervoorde. Toch heeft de 'jubileumcommissie van 125 jaar Martinus' het mogelijk gemaakt dit boek te laten drukken. Het boek is mede hierdoor een waardevol document geworden in dit jubileumjaar.

Het boek 'Zes eeuwen Duistervoorde, kroniek van een buurtschap' is verkrijgbaar bij Primera (Oonk) in Twello of te bestellen op: www.hmartinus125.nl

Er is een beperkte oplage en het boek kost € 29,95. Na aftrek van de kosten zal de opbrengst van het boek ten goede komen aan de realisatie van een nieuw glas-in-lood raam in de kerk. Het bestaande werd door oorlogsgeweld vernietigd.

Gijzelaars in het gemeentehuis

Wim Tempelman

"Hoe is het in Kampen gesteld, blijft het nogal rustig? Het is hier de laatste 14 dagen niet zo rustig geweest. Ik weet niet of je het gehoord hebt maar hier was het gehele personeel van de secretarie ondergedoken, met 22 man en wij hadden het bevolkingsregister meegenomen. Dat kwam omdat we mensen moesten oproepen om aan de verdedigingswerken te werken en dat wilden wij niet doen. Toen heeft de Burgemeester een oproep aan de bomen geplakt dat alle mannen zich moesten melden van 16 tot 50 jaar. De briefjes werden er direct afgerukt en het resultaat was dat niemand zich ging melden. Er waren er maar 9 gekomen. Toen hebben ze 45 gijzelaars opgepakt....."

Aldus een passage uit een brief, gedateerd 30 september 1944, van de hand van secretarie-functionaris Egbert Plette aan zijn familie in de Hanzestad. Op dinsdag 19 september kregen de "ambtenaren ter secretarie van de Gemeente Voorst" de opdracht van NSB-burgemeester Karel Hesseling een lijst samen te stellen van inwoners die als kandidaat beschouwd konden worden om werkzaamheden voor de bezetter te verrichten. Midden tachtiger jaren had oud-gemeentebode Velders die datum nog in zijn geheugen gebeiteld staan. De ambtenaren hadden het zwerk al zien hangen. Ze waren middels losse opmerkingen en behoedzame gesprekken tot de conclusie gekomen dat ze dat gewraakte namenregister niet wilden opstellen. Niet voor de bezetters en al helemaal niet voor Karel(tje) Hesseling die met een stevige NSB-bries in de rug voor burgemeester mocht spelen. Ze waren voornemens de opdracht te dwarsbomen door het bevolkingsregister te laten verdwijnen. Consequentie was dat ze daarna zelf ook moesten onderduiken. In de lunchpauze van die negentiende gristen typiste Henriëtte (Jet) van de Putte en tijdelijk klerk ter secretarie J(ohn) van de Kouwe de registerkaarten uit de kast om ze in een tweetal zakken te laten verdwijnen. Deze zouden later op de dag door de wachtmeesters Hennie en Maarten de Jong naar een veilige plek worden vervoerd. Mijn zegsman, opper Marten Dijkstra, was van die plek niet op de hoogte.*

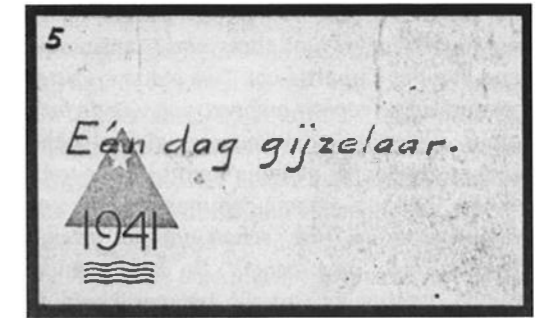
Gemeentebode Velders maakte op het eind van de werkdag zijn vaste ronde om de secretarie-vertrekken te controleren. Hij zag zich lege en openstaande kasten. Nog slechts het deel van de registerkaarten met de letteraanduiding -z- was aanwezig. De gemeentelijke huismeester wist genoeg! Deed of zijn neus bloedde, sloot af, vervolgde zijn ronde maar toonde zich wel zo

Gemeentebode Velders

coöperatief om de sleutel in een naastgelegen vertrek achter een hoge kast te laten verdwijnen. Pseudo-burgervader Hesseling raakte later, op het moment van ontdekking, helemaal los van de trappers! Razend en tierend en dreigend met hel en verdoemenis, kondigde hij aan dat dit bloed zou kosten! Zijn tirade werd opgefleurd met een menig "pot-vol-blomme". Bloed heeft het gelukkig niet gekost maar wel werden uit de Voorster bevolking een veertigtal lieden opgepakt om als gijzelaar gebruikt te worden.

Op dinsdag 26 september stond meester Radstake, hoofd van de openbare school, in de Domineestraat in de tuin van de burens te kijken naar overtrekkende vliegtuigen. Drie formaties toestellen, samen meer dan zeventig bommenwerpers waren op weg naar Rijnland en Ruhrgebied. "Opeens hoor ik welbekend handgeklap, het sein, dat mijn vrouw me naar huis roept. Als ik door het achterhuis naar binnen ga, zie ik drie, ongeveer 20-jarige SS-soldaten voor de geopende huisdeur staan, gewapend met een van voren schuin onder de buikriem gestoken automatisch pistool. Eén van hen heeft een reepje papier in de hand. Verwonderd vraag ik me af: "Moet ik mee? Ik ben toch boven de vijftig? (in die week werden en mannen van 18 tot 50 jaar gevorderd en zelfs wel uit hun woning gehaald om graafwerk te verrichten in de organisatie Todt). Meteen begrijp ik: gijzelaar en ik ga mee door het voortuintje de straat op. Begeleid door het drietal loop ik de 300 meter van mijn woning (de heer Radstake woonde Domineestraat J400, nu nr.26-w.t.) naar het gemeentehuis, waar rechts van de stoep met ernstige gezichten een viertal sympathieke marechaussees staan. Er is veel belangstelling in de omgeving van het gemeentehuis: zwijgende groepjes staan op enige afstand toe te kijken, maar men voelt: dit is geen gewone, nieuwsgierige, doch veeleer een deelnemende belangstelling".

Een gedeelte uit het verhaal "Eén dag gijzelaar", geschreven door "meester" Radstake. Hij was, één van de betrokkenen geworden. Na zijn vrijlating legde Radstake zijn bevindingen (zonder echter ergens namen te noemen) vast op schrift. Dat dan letterlijk want hij schreef zijn relaas in een vijftal schoolschriften maar gebruikte slechts de rechter pagina's. Links vermeldde hij een aantal citaten uit Schiller's Wilhelm Tell die een (voor hem passende) parallel vormden met de gebeurtenissen in het gemeentehuis. Radstake werd naar de bodenkamer gebracht. "Langs beide zijwanden zitten op twee banken zonder leuning een 20-tal inwoners, merendeels vrouwen, zwijgend bijeen, sommigen met betraande gezichten. Op de bank aan de ramenzijde zitten er een zestal waaronder een jonge vrouw met een kind van ongeveer tien maanden." Radstake vertelde over twee geestelijken, de pastoor van Duistervoorde en een jeugdige kapelaan. (pastoor IJsselmuiden en kapelaan Van Wijk-w.t.) Er werden meer mensen binnen gebracht waaronder "de dochter van mijn collega van de R.K. jongensschool (de heer Linderhof-w.t.) te Duistervoorde. Met een zestienjarige jongen van een kommie uit Gietelo behoort zij tot de jongste leden van ons gezelschap. Beide jongelui, (Betsy Linderhof en Theo Steentjes -w.t.) eigenlijk nog kinderen, hebben zich buitengewoon flink gehouden." Er werd nog een geestelijke binnengebracht, een broeder zieken verpleger bij een familie in Duistervoorde, een Hagenaar die maar meege-

nomen werd omdat de heer des huizes, die ze hebben moesten, niet thuis was. Langzamerhand liep het kamertje vol: "we staan en zitten met een kleine veertig mensen, van wie de helft dames, bijeen". Radstake prees zich gelukkig want er zouden er volgens hem niet meer bij gekund hebben. Bars commandeerde een Duitse bewaker: "Hab' schon dreimal gesagt: Hier wird nicht gesprochen". De man beende, in volle overtuiging van zijn belangrijkheid, in de kleine middenruimte heen en weer. Doodse stilte. "Het kind is de enige, die het barse bevel trotseert: het kraait en tatert er lustig op los, woelt en wringt in de armen van zijn moeder, die het van haar schoot op de grond laat glijden, waar het voor een ogenblik rustig is met de ceintuur van moeders jurk. Een vochtige plek op de vloer duidt aan dat een luier nodig is. Een paar kinderen begrijpen eindelijk wat hun door het raam toegeroepen wordt en brengen even later het verlangde benevens een flesje melk."

Eén van de aanwezige dames, schrijft Radstake, kampte heldhaftig tegen haar aandoeningen om geen traan te laten zien; ze verbeet vastberaden haar leed. Ze hield zich goed en trachtte andere dames tot steun te zijn. Toch zal ze het moeilijk hebben gehad. "Als ze haar hoofd even omwendt, ziet ze door het raam haar woning en tuin, daar, vlak tegenover, op slechts enige tientallen meters, staat het huis, waar zij nog geen uur geleden vandaan is gehaald, ze kan haar jongens zien en heel de intieme omgeving van haar woning".

Oudere Twellonaren weten datscribent Radstake de vrouw van dominee Steenbeek bedoelde. Toen knetterde het opeens: "Schnauze" en een geüniformeerd wezen, aldus Radstake, treedt naar binnen. De mensen in het middengedeelte wijken angstig uiteen. Regelrecht stapte het individu op de pastoor toe en greep naar diens hoed en naar die van de broeder. "Bei uns zu Hause nimmt man den Hut ab. Alle Männer haben die Häupter entblösst, ausgenommen diese zwei, Und die wollen gerade andern ein Vorbild

sein, wie mann sich anständig benehmen soll". Een dame op de bank bij het raam loost haar verontwaardiging in een langgerekt "ch....." "Was soll das ch...ch..ch?" En tot een ander: "Und was haben Sie getan?" "Niets". "Nichts, nichts, natürlich nichts getan. Keiner hat etwas getan. Alle sind unschuldig", hoonlacht hij. Ook de dame met de baby ontquam niet aan een uiting van zijn opgezwollen ego, ditmaal in een Nederlands met sterke Vlaamse inslag. Hij vroeg haar waarom ze dat kind had meegebracht. Ze had toch wel burens waar ze dat kind kon brengen? Of dacht ze soms dat ze daardoor eerder vrij zou komen? En waarom haar man niet gekomen was. Ze hield zich kranig en diende hem flink van repliek.

Gaandeweg verstreek de tijd. Ook de aanvallige beklemming bij de gijzelaars minderde. Wel vroegen ze zich af of ze de nacht hier moesten doorbrengen. Een aanwezige marechausee, die het gezelschap, evenals zijn collega's, alerhartelijkst gezind was, kon ook die vraag niet beantwoorden. Met enige bezorgdheid blikte men vooruit: er hing nu al een benauwd-warme lucht. De ramen zaten potdicht. Gemeentebode Velders werd te hulp geroepen. Ramen opschuiven scheen niet mogelijk of was niet geoorloofd. Bang voor een ontsnapping? Onbestaanbaar! Buiten en binnen het gebouw liepen zeker tien tot twaalf zwaar bewapende SS-jongelingen rond. Twee van hen, buiten op de stoep gezeten, knalden een paar maal in de bomen. Ze schenen op musjes te jagen. Eén van de aanwezige dames verzocht naar het toilet te mogen. De jonge Duitser begreep het verzoek niet of wil het niet begrijpen. Meester Radstake kwam te hulp en verduidelijkt dat die mevrouw "zum Abort" wilde. "Ach, muss Sie piessen", grinnikte een collega. "Nou, vooruit dan maar...." Bode Velders had inmiddels kans gezien met veel pijn en moeite één klappaam een stukje open te krijgen. In het andere was geen beweging te krijgen. Waren al in geen jaren open geweest. Mevrouw Rabelink, de moeder

van de baby, mocht 's avonds om tien uur met de kleine naar huis. Volgens afspraak meldde ze zich de volgende ochtend tegen twaalfen terug. Enkele van de aanwezigen kregen bezoek van familie of vrienden. Die brachten boterhammen, fruit en sigaretten mee. Die laatste traktatie werd niet gebruikt, ook al omdat de lucht dan nog benauwder werd. "Hulde", schrijft Radstake, "aan de burgerij, doe zo roerend met ons meeleeft in deze uren. De volgende morgen bijtijds reeds blijkt er van allerlei aan de particuliere woning van de bode bezorgd te zijn: grote ontbijtkoeken, zakken met heerlijke taai, een blik biscuits, fruit en sigaretten worden door de bode achtereenvolgens binnengebracht. We worden bepaald vertroeteld en zijn het erover eens dat we hier een goed kosthuis hebben. Ook het vraagstuk van het drinken is vernuftig opgelost: op onopvallende wijze, worden we telkens, bij drieën of vieren tegelijk door de bode uitgenodigd naar zijn woonkamer te komen, waar bedrijvige handen naar verkiezing koffie of thee voor ons inschenken." Tegen half tien 's avonds verschijnt Untersturmführer Vogel ten

tonele. Hij hield een soort appèl en vertelde de aanwezigen dan eindelijk waarom ze opgepakt zijn: het bevolkingsregister van de gemeente Voorst was zoek en veertien - later noemde hij het getal zestien- ambtenaren waren ondergedoken. Dat achtte hij een onduidelbare daad tegen de bezettende macht: "en wij hier zijn met ons leven en met onze vrijheid borg voor het weer tevoorschijn komen van register en ambtenaren tot en met den laatsten man." Het werd de aanwezigen duidelijk dat ze de nacht in de bodenkamer zouden doorbrengen. Drie banken, zonder rugleuningen, en ongemakkelijke stoelen werden zo goed en zo kwaad als mogelijk gerangschikt. Elektriciteit was afgesloten. Een enkele kaars flakkerde op het kadasterbureau. Afgeschermd door een open geslagen boek om schijnsel naar buiten te voorkomen. Tegen de klok van tien trad Herr Vogel, ditmaal in gezelschap van pseudo-burgemeester Hesseling, nogmaals binnen en gaf als zijn mening: "De bevolking zal moeten medewerken tot het zo spoedig mogelijk weer tevoorschijn komen van de ambtenaren en het

Gemeentehuis rond 1936

register. Die ambtenaren moeten voltallig met het register terug komen en wel voor morgenmiddag twaalf uur. Geschiedt dit niet, dan zal ik, zonder op rang of stand te letten, vijf van u uitkiezen en die laten doodschieten. Dien ambtenaren zal niets gebeuren. Niemand van hen zal voor zijn daad gestraft worden. Ik geef u de gelegenheid zelf daaraan mee te werken, door dit overal, bij burens en kennissen verder te vertellen opdat het de ambtenaren zelf ook bereikt. Ik zal daartoe onmiddellijk vijf van u op vrije voeten stellen opdat ze dadelijk aan het werk kunnen gaan in hun eigen belang en dat van u allen." De gijzelaars brachten dommelend, fluisterend en waarschijnlijk biddend, de nacht door. Tegen de ochtend werd het killer en toen het goed en wel licht was kwamen de eerste huisgenoten met ontbijt en versnaperingen. Ze bleven even praten, hetgeen toegelaten werd zolang er geen "hoge" was. Plotseling het commando: alle bezoekers weg. Een groengele auto verscheen en even later trad hetzelfde duo van de vorige dag binnen. Herr Vogel strooide wat hatelijkheden rond maar kwam daarna met het nieuws op de proppen dat met enkele ambtenaren telefonisch contact verkregen was. Later werd bekend dat in deze procedure de heer Tutein Nolthenius, als stagiair werkzaam op de secretarie, het voortouw ter hand genomen had. Hoewel hij grote moeite had een juiste inschatting te maken van de loyaliteit van de NSB-burgemeester, verleende hij zijn medewerking. Hij vertrouwde op de toezegging dat er geen represailles zouden volgen. Met veel goede wil maar minder vertrouwen stapte hij als eerste van het verdwenen ambtenarengilde de trappen van het gemeentehuis op. Misschien toevallig maar kort daarna kwam de burgemeester vertellen dat zo-even het bevolkingsregister voor de dag gekomen was. Gaandeweg de ochtend kwamen meerdere ambtenaren binnen druppelen. En.... Hesseling hield woord! Toch ging het de heren niet vlot genoeg. Tegen twaalf uur verscheen Herr Vogel nogmaals om

mee te delen dat men van een enkele ambtenaar een spoor had verkregen. Dat voerde naar Brummen. Daarom zou hij de termijn verlengen tot twee uur 's middags. Vijf van de aanwezigen, vertelde Radstake, werden reeds op vrije voeten gesteld. "Opnieuw heerst er spanning gedurende die twee uren, maar als het reeds ver over tweeën is en hij nog niet is teruggekeerd, en als we dan officieus vernemen, dat er een hernieuw uitstel is tot zes uur, volgens anderen zelfs een onbepaald uitstel, vermindert de spanning vrij snel en vestigt zich de overtuiging dat de zaak wel met een sissert zal aflopen."

Die overtuiging werd bevestigd: om vier uur kwam Vogel andermaal over de stand van de ambtenaren berichten. Weer werden een aantal gijzelaars vrij gelaten. Zelf werd Radstake om zes uur in de burgemeesterskamer ontboden. "Herr Radstake, Sie sind frei, Sie dürfen nach Hause gehen." Voorzien van kussens, dekens en voedsel, spoedde hij zich een uur later terug om de (komende) nacht voor zijn lotgenoten, dragelijker te maken. "Na, nehmen Sie die Sachen nur wieder mit, hier wird heute nacht nicht geschlafen".

Een laatste blik op het bodenkamertje: leeg! Nog even terug naar de brief van secretariemedewerker Egbert Plette: "De ambtenaren waren allemaal weer aanwezig, behalve ik en toen was iedereen aan het zoeken naar mij. Ze hebben de hele middag gezocht en er zijn er wel 20 bij mijn vrouw geweest. Om half vijf ben ik voor de dag gekomen en toen bidden en smeken om naar Twello te gaan. Om 5 voor 6 kwam ik binnen en werd met gejuich ontvangen. Ze vlogen me bijna om de hals van blijdschap. Aan het bedenken kwam geen einde. Ze weren ook direct vrij gelaten..." Na dit voorval speelde Plette nog een grote rol in het verzet binnen de gemeente Voorst. Hij moest helaas zijn vele verzetsdaden met de dood bekopen, werd opgepakt en was daarna één van de terechtgestelden op de Woeste Hoeve.

Namen van de gegijzelden (voor zover bekend):

IJsselmuiden, J. Pasmaan, H. Pasmaan jr., H. Geerlings, J. Berends, Crol jr., C.J. van Wijk, E. Pannekoek-Dragt, A. Wemerma-Besuijen, W. Hogenstein, Bronsvort-Rietkerk, A.B. Kolkman-Vosmeijer, A.J. Veldhoen, J.M. Boll-Meulren(?), mevr. Rabeling, mevr. Bornewasser, mevr. Vogel, mevr. Lugtmeijer, ds. Hoek, Jongepier, Mulder sr., Mulder jr., Wisboom-Heeswijk, Van Amerongen, R. de Vries-Scheffer, J. Siedenburger-Vos, D.W. Radstake, E.H. Linderhof, Th. Steentjes, T. Steenbeek-Ocma(?), M. Debets-Peters, A. de Haan-Debets, M.M.J. Heesterman, M. Hulsebos, J. Riefel.

"Gijzelbaby"

De baby die eveneens bij de gijzelaars van het bevolkingsregister aanwezig was en de aanwezigen meerdere malen luidkeels op zijn bestaan attent maakte bleek Jopie Rabelink te zijn. De familie Rabelink woonde aan de Rijkstraatweg, naast garage Regterschot. Op de plaats van de garage was later de bloemwinkel "t Stekje" gevestigd, zeker bekend bij oudere Twellonaren. De heer Rabelink was chauffeur op de bussen van busmaatschappij VERA en vervolgens DETO. Later verhuisde de familie naar Zutphen en vestigde zich in De Hoven. Daar moest Jopie op een dag voor zijn moeder petroleum halen bij Doelman. Een soort parlevinker die met zijn boot aan de IJsselkade lag. Eigenaar Doelman was op dat moment niet aanwezig en zijn invalide vrouw, die aan een rolstoel gekluisterd was, kon de knaap niet helpen. Jopie moest dus maar even wachten. Nieuwsgierig naar de gang van zaken op een schip en zoals jongens van die leeftijd graag doen, rommelde hij wat rond in deze nieuwe en voor hem uitdagende omgeving. Daarbij ging het mis. Hij viel overboord, letterlijk tussen de

wal en het schip. De invalide mevrouw Doelman deed wat ze kon; stak het slachtoffer nog wel, vanuit haar rolstoel, een stok toe maar het ontbrak de jongen aan kracht die te pakken. Jopie Rabelink, baby onder de gijzelaars, verdronk op dertienjarige leeftijd. Na enige tijd werd zijn lichaam gevonden in Olst.

Voor de "omzwervingen" van het bevolkingsregister verwijs ik graag naar mijn bijdrage in de extra uitgave van Kroniek gewijd aan de oorlogsjaren 1940 - 1945, mei 1990, (w.t.)

Anders nog iets?

- ontwerp/dtp/webdesign
- kopiëren zw/w en kleur
- grootformaat zw/w en kl
- textielbedrukking
- inbinden studiemateriaal
- lamineren klein en groot
- print je eigen behang
- pop-up doek incl. display

Van Ghentstraat 25 | 7391 CR TWELLO | ☎ 0571 271104
 ☎ 0571 271432 | ✉ info@riwacopy.nl | 🌐 www.riwacopy.nl

Aansluitend op de gebeurtenissen zoals die zich in 1944 afspeelden op het Twellose gemeentehuis waar het bevolkingsregister "ondergronds" was gegaan, volgt hier de visie van één van de betrokkenen, mevrouw A.J. de Haan-Debets. Korter: Agnes, voor intimi Aggie. Zij werd vrij gelaten om op de buitenwacht pressie uit te oefenen en te bewerkstelligen dat het register, en zijdelings ook de verdwenen ambtenaren, terug zouden keren.

Agnes de Haan-Debets

Eerst moet ik nog vertellen dat mevrouw Rabelink er ook zat met een baby, haar man was monteur bij de Pershuurderij die de garage had waar nu Willems in zat. De baby bleef maar huilen en ze had ook geen luiers meer bij haar. Da's nuur hebben de haar laten gaan. Ze konden nog lechont gief om de baby maar door het raam kan misschien mogen we dan ook gaan. Ik geloof dat we nog mist in de gaten hadden hoe ernstig de zaak was.

Het zal zowat elf uur geweest zijn, toen er gebeld werd. Toen ik opendeed stond er een Duitser met geweer in de aanslag. Gelijk ging de achterdeur open en daar stond er ook één. Ze vroegen waar mijn man was en ik antwoordde "werken". Ik moest mijn jas aan en mee en als mijn man kwam mocht ik gaan. Gelukkig was mijn schoonzuster er die op de kinderen kon passen. Ik zei nog gauw: "Laat Jan alsjeblieft niet komen". Je was toen nog zo naïef dat je dacht een vrouw doen ze toch niks. Op het gemeentehuis gekomen stonden er op de trappen twee stuks geschut opgesteld.

Toen ik binnen kwam zat er een SS-er in de gang aan tafel die mij vroeg waar mijn man was. Ik zei: "Op het werk". Daarna moest ik in de kamer waar al een heleboel mensen zaten. Er kamen er steeds meer. Ook mijn moeder kwam binnen en ook haar vroegen ze waar haar man was. Mijn moeder komt van Didam dus sprak ze ook wel wat Duits en ze zei: "Arbeiten, dass muss du auch tun". Er werd gelachen en de Duitser schreeuwde dat ze haar mond moest houden. Toen er zo'n veertig mensen zaten ging de deur

dicht. Zachtjes werd er toen onder elkaar gepraat. Volgens mij zaten er ook één of twee die we niet vertrouwden. Buiten stonden zich vele mensen af te vragen wat er zou gebeuren. Toen het acht uur was moesten ze van de straat want na acht uur mocht je niet meer buiten komen. Het begon toch wel stil te worden. Zolang er nog mensen waren voelde je je nog verbonden met het dorp. Om tien uur ongeveer kwam er een Duitse soldaat binnen die iedereen een verhoor afnam. Hij had een handgranaat in de hand waarmee hij onder je neus zwaaide. Hij vroeg me wat in het Duits. Ik haalde mijn schouders op. Mijn moeder zei: "Geef dan antwoord". Ik zei: "Dat hoeft k toch niet te verstaan". Hij liep door. Er zat een ziekenbroeder bij die de oude heer Linthorst verpleegde. Hij had een zwarte hoed op. Toen hij niet direct antwoordde sloeg de Duitser hem de hoed van het hoofd en zei: "Als ik tegen je spreek, zet je je hoed af. Er werd smalend gereageerd en de mof werd zo kwaad dat hij verdween. Ik zie nog bakker Hulsebos uit Terwolde zitten die maar steeds de rozenkrans door zijn vingers liet gaan. Opeens ging weer

de deur open. Het kan al wel na twaalf geweest zijn, dat weet ik niet meer. Eerst moet ik nog vertellen dat mevrouw Rabelink er ook zat met een baby. Haar man was monteur bij L. Regterschot die de garage had waar nu Willems inzit. De baby bleef maar huilen en ze had ook geen luiers meer bij zich. Na acht uur hebben ze haar laten gaan. We zeiden nog lachend: geef ons de baby maar door het raam aan, misschien mogen we dan ook gaan. Ik geloof dat we nog niet in de gaten hadden hoe ernstig de zaak was. De heer Vogel kwam binnen met nog twee Duitsers en hij vertelde ons dat het bevolkingsregister weg was en terug moest komen. Zo ook de ambtenaren die ondergedoken zaten. En zo er voor morgen twaalf uur niemand teruggekomen was met het bevolkingsregister, er dan zes mensen zouden worden doodgeschoten en daarop vertrok hij. Je begrijpt dat we toen wel angstig begonnen te worden. Zachtjes werd er overlegd wat te doen. Op een gegeven moment zei ik: "Er woont een ambtenaar naast mij, zal ik eens vragen of ik daar naartoe mag?" Iemand zei: "Durf je dat?" "t Is te proberen", zei ik. Ik ging naar de deur en opende die. Er stonden twee wachten. Wat ik wilde? "De commandant spreken", zei ik. Ik werd in de burgemeesterskamer gelaten. Daar zaten de heren Hesselink, Kl, Wo, Re, Ka en nog een paar NSB-ers. (namen door mij geredigeerd.-w.t.) Hij vroeg wat ik wilde en ik antwoordde dat ik wilde proberen een ambtenaar op te sporen. Hij vroeg me naar mijn persoonsbewijs, dat ik niet bij me had. Ik zei: "Hesselink kent, hij woont naast me". Eén van de NSB-ers schoot naar voren en zei: "Edelachtbare, hè". Woudsma kwam ertussen en vertelde dat hij me wel kende en dat het in orde was en daarop kreeg ik een Ausweiss. Ik ben er nooit achter gekomen of Woudsma een goede Nederlander was of niet. Hij heeft ook mijn man eens gered toen die zich moest melden voor Assen. Misschien stond hij wel onder druk van Klein. Ze hadden toen de radiocentrale in handen die was gevestigd op de hoek Rijksstraatweg-Kruisweg. Ik ben nog

een keer naar de mensen terug gegaan om te zeggen dat ik er uit mocht. Toen pakte mij iemand bij de mouw en fluisterde waar het bevolkingsregister was: bij Streppel in de Achterhoek, in een melkbus en de politie was er ook bij betrokken. (Opm. nooit is mij iets gebleken van de relatie Streppel-bevolkingsregister. Dat de politie er mee te maken had vertelde mij ookopper Marten Dijkstra --w.t.) Toen ik buiten kwam wilden twee Duitsers me vergezellen. Ik heb ze zo goed en zo kwaad als ik kon verteld dat ik dat niet wilde. Hollend ben ik op huis aangegaan. Eerst moest ik nog even langs notaris Crol waar ook een zoon van vastzat om te vertellen hoe de toestand was. Bij Taverne hebben ze me ook zien hollen, zo ik later hoorde.

Thuis gekomen moest ik herhaaldelijk fluiten en toen ze me zagen was ik snel binnen. Alles verteld. Mijn zwager Bertus is met me mee gegaan naar Jansen. Zijn vrouw stond ons te woord. Ze zei: "Mijn man weet nergens van". Ze was namelijk een Duitse, zodat we ook maar niet alles vertelden en verdwenen. Mijn man gaf me de raad naar de politie te gaan en als ze niet op mijn verzoek wilden ingaan, moest ik zeggen dat ik naar Van der Wal zou gaan; daar was een bevolkingsregister van de burgerluchtbescherming. We hadden toen allemaal een rode kaart in de gang hangen, voor het geval van een bombardement. Bertus vroeg me of ik eerst nog even mee wilde gaan naar Hunink, waar ook de familie Linthorst was. Na daar alles verteld te hebben zei mevrouw Hunink: "Hebben die mensen wel wat te eten gehad?" De dames hebben toen brood gesmeerd en worsten gesneden en koek en fruit. Twee grote dozen vol. Ik heb de fiets gepakt en met mijn zwager weer op pad. Mijn zwager is bij Pijnappel blijven staan. Ik moest het eten naar binnen brengen en zei: "Ik ben op een spoor en doe mijn best". Daarna zijn we naar Duistervoorde gegaan, daar zat een heel stel ondergedoken op een hooizolder bij de kerk. Op mijn fluiten ging er een luik open en heb ik hun de toestand

verteld. Inmiddels was het al licht geworden. Ik ben toen naar de politie op de Parkelerweg gegaan. Op mijn bellen keek opper De Jong boven uit het raam. Ik zei hem dat ik losgelaten was op het gemeentehuis. Hij kwam vlug naar beneden en vroeg wat ik wilde. Ik vertelde hem dat het bevolkingsregister terug moest komen want dat er anders zes mensen zouden worden doodgeschoten. "Wat moet ik daaraan doen?", vroeg hij. Toen vertelde ik waar het was en dat de politie daar ook de hand in had gehad. Ik zag de man verbleken. Later begrijp je dat dan wel. Ik moest naar de keuken en in een ogenblik was het hele korps op de been. Toen moest ik weer binnen komen en alles vertellen. Ze wilden weten van wie ik dat allemaal wist. Ik zei: "Dat zeg ik niet". En als we het niet doen, zeiden ze. Ik vertelde dat ik dan naar Van de Wal zou gaan. Ik moest weer naar de keuken. Toen ik weer binnen kwam werd me verteld dat ik moest onderduiken daar ik levensgevaarlijk was. Ik begreep niet waarom. Dijkstra legde me uit dat als ze me zouden ondervragen, de hele politie moest onderduiken en hij vertelde me hoe de Duitsers je wel aan het praten kregen. Ik wilde dat wel geloven maar ze moesten me wel beloven dat het bevolkingsregister wel terug gebracht zou worden. Ik moest een adres geven waar ik heen ging. Ik had kennissen in Olst, op de Eikelhof. Ik mocht niet eerst naar huis maar dat heb ik toch gedaan. Ik was de hele nacht in touw geweest en had nog geen eten of drinken gehad. Thuisgekomen heeft mijn schoonzus één en ander ingepakt en toen met man en beide kinderen op de fiets. Ze raadden ons af over de Deventer brug te gaan: daar werd toen iedereen aangehouden. Via de Hunderenslaan op Terwolde aan, toen de dijk over naar Welsum. Ik was zo moe dat ik niet meer fietsen kon. We waren toen de gemeente Voorst uit. We zijn toen bij boer Schepenboer aan de dijk geweest. Hij ving ons op en we kregen koffie en brood

met ham. Hij vertelde ons dat er om 12 uur een bootje van de andere kant van de IJssel kwam met arbeiders van de steenfabriek. Dat kon ons dan zo meenemen. De pont bij Olst werd ook bewaakt zodat ik daar niet over durfde. Toen het bootje er was durfde ik er niet in. Ik denk dat de angst me de baas was. De mensen vertelden ons dat je gerust met de boot over kon en dat de Duitsers die er waren er elke dag stonden. Niets ongewoons. We hebben het toen maar gewaagd en met een zucht van verlichting zijn we aan de overkant weer op de fiets gestapt. Toen we een bocht omdraaiden naderde er een heel peloton Duitsers en ik dacht: "Daar ga je". Mijn benen weigerden mijn trappers nog rond te krijgen. Mijn man greep me in de kraag en duwde me voort. Ik geloof dat ik toen pas besepte dat je in gevaar was. Bij ons adres aangekomen weer het hele verhaal verteld. Mijn tante stuurde me voor een paar uur naar bed. Alleen, op de slaapkamer brak de spanning en ik heb twee uur liggen huilen. We zijn daar een paar dagen gebleven totdat op een avond mijn zwager kwam vertellen dat alles weer veilig was en we gerust naar huis konden komen. Ik wilde terug naar huis. Hij vertelde ook dat ze met de burens zoveel mogelijk het hele huis hadden leeggehaald. We zijn toen via het Wezeveld naar mijn ouders gegaan en hebben daar een nacht geslapen. Om half zeven de andere morgen ben ik weer naar het politiebureau gegaan. De Jong vroeg me wat ik hier deed en ik zei dat ik weer naar huis ging. Thuisgekomen moesten we onze spullen bij elkaar zoeken. Linnengoed, beddengoed en servies was wel ergens onder gebracht. De kippen en konijnen zaten op de Terwoldseweg. Dat was mijn verhaal. Hoe het verder op het gemeentehuis is gegaan weet ik niet. Ik heb wel gehoord dat om negen uur de papieren terug waren en ze de mensen met vijf tegelijk hebben laten gaan.

A.A.J. de Haan-Debets.

Willem Berends, de kaarsrechte koetsier van het Schol

Gerrit Wolters

OKV-lid Gerrit Wolters (1945, journalist) is al enkele jaren bezig met het beschrijven van zijn familiegeschiedenis (Wolters, Berends en Van Laar) in de gemeente Voorst. Een onderdeel van dat verleden is zijn oudoom Willem Berends (1900-1994), een broer van zijn grootvader Jan Berends, die jarenlang wethouder was van Voorst. Willem was van juni 1924 tot eind 1946 koetsier en tuinman op Het Schol en raakte helemaal vergroeid met het landgoed. Hij kon er enthousiast over vertellen en gaf later voor de Oudheidkundige Kring Voorst wel eens lezingen over zijn tijd daar. In dit nummer een bijdrage over 'de kaarsrechte koetsier van Het Schol'. Foto's Gerrit Wolters

Hoge, zwarte zijden hoed op. Blauw uniform aan. Koetsier Willem Berends zat kaarsrecht op de bok. Op- of omkijken was er niet bij. De blik moest strak vooruit zijn gericht. Ook mocht hij niemand groeten. Zo hoorde dat bij 'officiële aangelegenheden'. Achterin de victoria, het zomerrijtuig, zaten 'de juffer' en haar gezelschapsdame. Willem maakte geregeld uitstapjes met beide dames. 'De juffer' was zijn werkgever: de ongehuwde, gehandicapte (ze kon bijna niet lopen) mej. Rudolphine Henrica van Marle. De gezelschapsdame was mej. Schurer.

De twee 'juffrouwen' woonden 's zomers samen op Het Schol, waar Willem Berends koetsier en tuinman was. 's Winters hielden de dames residentie in een prachtig pand aan de Polstraat 18 in Deventer, de burgemeesterswoning. De juffer was namelijk een dochter van mr. Hendrik Rudolph van Marle, van 1865 tot 1882 burgemeester van Deventer, daarna kantonrechter, lid van de Staten van Overijssel en van de Eerste Kamer. Nu staat het pand bekend als het Van Marlehuis en is het een geliefde trouwlocatie. Toen de Van Marles op Het Schol woonden lag

Een foto uit 1939, gemaakt door het dienstmeisje van Het Schol: Willem Berends als koetsier op de coupé voor het koetshuis van landgoed Het Schol.

Palfrenier Willem Berends staat klaar bij het rijtuig dat het bruidspaar Emma van Marle (een zus van Rudolphine) en luitenant Livius Nicolaas van der Minne moet vervoeren. De bruiloft vond plaats op 15 juni 1926; Willem was toen 26 jaar. Op de bok zit koetsier V.d. Berg.

over de IJssel de Schipbrug waarvoor tol moest worden betaald. Dat de familie al sinds 1878 recht op gratis overtocht had kwam goed uit want Willem bracht de twee dames geregeld van Deventer naar Het Schol en omgekeerd en maakte ook vaak plezertochtjes met hen. Maar ook die plezieritjes (met de coupé of met de victoria) waren 'officiële aangelegenheden'. En daar hoorde dus de zwarte zijden hoed en het blauwe uniform bij plus het bijpassende gedrag. En als de juffer niet uitging moest het paard worden afgereden, bijna elke dag. "Dan ging ik voor mijn plezier rijden", vertelt Willem in 1985 in een documentaire van de lokale omroep Deventer over Het Schol. Daarin geeft hij ook een opsomming van de verschillende rijtuigen die een plaats hadden gekregen in het koetshuis, dat bij de bevrijding in 1945 afbrandde: de coupé (een gesloten koets), de brik, de dogkar (een afkorting van het oorspronkelijke 'dokters-kar', huisartsen maakten gebruik van een kar met paard om hun visites af te leggen), de afrijwagen en de victoria (een elegante parkwagen).

Het koetshuis, dat in 1945 afbrandde

'Hele villa naar de bliksem'

Van de vijf kinderen die het burgemeesters-echtpaar Van Marle-Werndlij kreeg, bleven er twee Het Schol trouw: Rudolphine Henrica en haar broer Carel Ernest. Carel Ernest trouwde met Bertha Cost Budde en liet rond 1900 op Het Schol een houten zomerverblijf in Noorse stijl bouwen. (zie *Kroniek 2012/4, pag 18/19, red.*) Na zijn overlijden in 1905 liet Bertha het huis in spiegelbeeld vergroten en zij bleef er wonen tot haar dood in de jaren vijftig.

Het stenen huis kwam na het overlijden van Van Marle senior in handen van Rudolphine Henrica. Ze woonde er met haar gezelschapsdame en twee dienstbodes. In het voorjaar van 1945 werd het huis gevorderd door de Duitsers: het werd het hoofdkwartier van hun luchtafweer, handig zo dicht bij de IJssel. De hulpbehoevende juffer liet zich door hen echter niet verjagen en bleef er wonen.

Na de oorlog deed de villa eerst nog een tijdje dienst als onderkomen van de Canadese luchtafweer en na het overlijden van Rudolphine,

in 1946 op 79-jarige leeftijd, stond het een tijd leeg. Tot het tijdelijk (van 1949 tot eind 1973) werd verhuurd aan radioloog Albert Daan.

"In de periode na dokter Daan is de hele villa naar de bliksem gegaan", vertelt Willem Berends in 1985 voor de lokale tv. "Toen dokter Daan wegging hebben ze de fout gemaakt de elektriciteit er in te laten zitten. De villa werd gekraakt en in 1974 ontstond een binnenbrandje en vervolgens stortte het dak in elkaar en werd het een ruïne".

Vergroeid met Het Schol

Willem raakte in de loop der jaren helemaal vergroeid met Het Schol. Hij leerde er zijn vrouw kennen: Bertha Töpfer werkte er als kok en keukenmeid en was bovendien 'tweede dienstmeisje'. Er is destijds nog even sprake van geweest dat Willem en zijn gezin in een deel van de orangerie zouden gaan wonen, maar dat ging niet door.

Hij werkte er van juni 1924 tot eind 1946, kon er enthousiast over vertellen en gaf later voor

Personeel van Het Schol tijdens de grote schoonmaak in het voorjaar van 1938. Rechts naast de ezelkar staat Willem Berends en links tuinman Bonnhof. Tussen hen in twee keukenmeiden (Sinie Waaijbergen en een onbekende) en Twellaar, die een boerderij had op Het Schol.

de Oudheidkundige Kring Voorst lezingen over zijn tijd daar (samen met de vroegere Scholdienstbode mevrouw Piepenbroek). Ook na zijn vertrek bleef Willem het landgoed trouw bezoeken. Zelfs in de jaren tachtig kwam hij er nog zeker een keer in de twee weken, soms wel elke week. Altijd op bezoek bij tuinman en leeftijdgenoot Lammert Wijngaards (zie artikel in *Kroniek 2013-1, red.*), met wie Willem 22 jaar had samengewerkt en die toen nog steeds in de oude tuinmanswoning woonde.

Tuinderij op De Ziele

Voordat Willem Berends op Het Schol kwam, was hij boerenknecht, zoals zo velen in die tijd. Dat begon direct na de lagere school – rond 1912. Zijn eerste baantje was bij een boer in de buurt van kasteel Nijenbeek. Die ervaring kwam hem later in zijn leven weer van pas toen de

juffer van Het Schol in 1946 op 79-jarige leeftijd overleed en hij werk vond bij tuinderij Jansen op De Ziele. Daar begon het werk in de warme kas- sen met tomaten en komkommers al 's ochtends om zes uur. Smerig werk, vooral het verspenen van de tomaten. Vader had altijd vuile handen als hij thuiskwam, weten de kinderen nog. Ook reed hij voor Jansen groente naar de veiling in Twello.

Willem bleef tot zijn 65-ste bij Jansen werken. Na zijn pensionering hielp hij geregeld mee op de tuinderij van mijn oom en tante Jo Nalis en Jannie Nalis-Berends aan de Vermeersweg, net als Het Schol en De Ziele op een steenworp afstand van zijn woning in de Bloemstraat op De Worp. Voordat Willem in 1994 op 94-jarige leeftijd stierf haalde hij geregeld een van zijn staande uitdrukkingen aan: 'Ik ben nu aan het eind van de akker...'

Links Willems zoon Hans Berends met de stereoscoop die zijn vader bij het afscheid van Het Schol mocht meenemen. Rechts dochters Henny en Jannie met de zwarte zijden hoed die hun vader altijd droeg bij officiële gelegenheden. In de handen van Jannie de originele hoedendoos uit 1928, geleverd door 'Hoeden & Pettenmagazijn Jan v/d Meer Vleeschhouwersteeg 6 Deventer'. Achter hen aan de wand de twee blauwe borden die Willem Berends wist te redden uit handen van de Duitsers die op Het Schol gelegerd waren en die de tientallen borden in de zogeheten blauwe kamer gebruikten als schietschijf.

Werkgroep genealogie van start

Auke Vlietstra

Op donderdag 4 april was de startbijeenkomst van de werkgroep genealogie. Tien personen hadden aan de oproep in *Kroniek* gehoor gegeven.

We zijn begonnen (heel globaal) in beeld te brengen welke bronnen/materialen met genealogische inhoud op onze studiezaal te vinden zijn: De **fotocollectie** en de **bidprentjescollectie**; de **transcripties van de DTB's** van Twello en de kerkdorpen, de verpondingkohieren van 1648 (ook op de website te raadplegen).

De **index** van 29 jaargangen van **Kroniek** met verwijzingen naar namen die in de artikelen voorkomen, de **Cd-collectie** en de **bibliotheek**.

In de **eerste bijeenkomst** werd iedereen uitgenodigd op een aantal geeltjes een item te schrijven waar de wg. genealogie zich mee bezig zou kunnen houden. We hebben die daarna gerubriceerd in globaal drie groepen: organisatorische aspecten, te ontplooiën activiteiten (voor de komende jaren), mogelijk te ontplooiën activiteiten (op langere termijn).

Aan het eind van de morgen hadden we een A-4tje met onderwerpen die in aanmerking kwamen als activiteiten die door de werkgroep zouden kunnen worden opgepakt.

In onze **tweede bijeenkomst** op 16 mei hebben we met elkaar prioriteiten gesteld en geïnventariseerd welke kennis en vaardigheden de

deelnemers aan de werkgroep hebben.

We gaan de komende periode aan de slag met het in kaart brengen (en indexeren) van genealogische gegevens die al in onze studieruimte aanwezig zijn. We denken dan o.a. aan het in kaart brengen van al verricht onderzoek naar familienamen die voorkomen/voorkwamen in de gemeente Voorst, de oude huisnummering in relatie met de huidige adressen, de wijze van informeren van bezoekers en de hulpmiddelen daarbij. Samenwerking met het gemeentearchief is voor ons ook een prioriteit.

Om meer leden te betrekken bij de werkgroep besloten we om -naast de dagbijeenkomst- elke maand een avondbijeenkomst te houden. De eerste avondbijeenkomst was op donderdag 30 mei. Vanaf augustus zijn onze bijeenkomsten op de 2^e donderdag (avond) en 4^e donderdag (dag).

Een overzicht van de eerste drie bijeenkomsten en alle activiteiten die we graag willen ontplooiën kunt u krijgen door een mailtje te sturen naar genealogie@okvvoorst.nl

Nieuwe deelnemers aan de werkgroep zijn van harte welkom!

Voor al uw drukwerk

drukkerij "Busssloo"

Bonenkampsweg 2 - 7383 RR Bussloo
Tel.: 0571 - 261517 Fax: 0571 - 261150
Email: drukkerijbusssloo@gmail.com

Markeboeken van Voorst (7)

Marke Appen

B.W. van 't Erve en J. Lubberts

De heer B.W. van 't Erve is in het gemeentearchief bezig met het inventariseren en transcriberen van markeboeken in de gemeente Voorst. Wij mogen zijn transcripties en inventarisaties gebruiken voor de Kroniek. De markeboeken van Appen zijn in particulier bezit. Via bemiddeling van het gemeentearchief van Voorst konden wij hiervan gebruik maken.

Het markeboek van Appen begint in 1631. *'Men had groot misbruyck bevonden onder de inwoonders, meyeren, boeren en kaeters.'* Evenals het markeboek van Voorst Noord-Empe begint het markeboek van Appen met grote problemen die ondervonden werden betreffende de woeste gronden. Voordat de problemen op papier kwamen waren er ook wel moeilijkheden met inwoners of met personen van buiten de marke, de zogenaamde uitheemsen. Over de maatregelen die genomen werden werd altijd vermeld *"na older gebruyck"*. Men had in het verleden alles afgehandeld zo als het altijd gedaan werd. De oudste bewoners wisten nog wel hoe het vroeger ging.

De klachten in het markeboek beginnen met het feit dat het land *"verkleijnt, vermindert ende gans te niete gemaekt wordt"*. Dat wil zeggen dat men woeste grond ontgon door stukjes bij de boerderij te voegen, maar ook turf stak waar het niet mocht of vreemdelingen zich vestigden op de woeste grond. Vervolgens klaagt men over de uitheemsen (mensen van buiten de marke) die vissen en vlas roten in water binnen de marke. Het zonder toestemming ontginnen van land en illegaal turf en schadden steken werd zwaar gestraft. Het land moest in de oorspronkelijke staat terug gebracht worden. Treuzelde men hiermee te lang dan werd het gedaan in opdracht van het markebestuur en kreeg men een flinke boete. Had men bijvoorbeeld op een ontgonnen stukje land bomen of iets anders ge-

poot dan werd het gepote of geplante materiaal uit de grond getrokken.

Men klaagde dat sommige *"inwoender"* niet altijd de afrastering in orde hadden van eigen of gepachte grond. De afrasteringen moesten direct gemaakt worden. Ook hier werd indien nodig door het markebestuur ingegrepen. Het markebestuur liet het dan maken tegen dubbele kostprijs. Een vaak gehoorde klacht was dat de waterlopen niet goed onderhouden werden. Ging men vissen zonder toestemming van het markebestuur in wateren binnen de marke dan werden de netten vernietigd evenals het vlas dat men in de sloten of plassen rootte zonder toestemming. Altijd volgde er een flinke boete daar had men geen moeite mee.

Iemand die beesten, paarden, koeien of schapen uit Beekbergen op zijn ware liet lopen werd de pacht opgezegd. Men mocht geen schapen, varkens of ganzen laten grazen op de Appense Enk voordat alle graan afgevoerd was. Op deze manier werden alle problemen en de manier van handhaven op papier gezet. Mogelijk liep alles nog niet vlot want een aantal jaren later werden de voorschriften nogmaals voorgelezen en vastgesteld tijdens een kerkenspraak. Vervolgens werd weer een aantal jaren later voor de goede orde en duidelijkheid bepaald dat men na de vergadering de notulen moest ondertekenen. Omdat Derrick Hissinck en Johan Hissinck niet konden schrijven lieten zij hun handtekening zetten door 'den eerwaren en vromen heer Derrick van Groll', pastoor te Voorst.

De Appense Enk. J.A. Wolters achter de ploeg. foto: H. van Maaren, 1957.

De vergaderingen van de geërfdn werden meestal gehouden in een herberg zoals *de Zutphen Boer* of *het Hert* in Voorst, maar soms werd er ook *"holtsprake"* gehouden. Dit gebeurde dan meestal bij een van de erfgenamen. Het onderwerp was dan ook hout. Hout voor de verkoop om van de opbrengst wegen te repareren of andere kosten te dekken. Er waren ook problemen met de houtschoolbranders op de Appense Enk. De kolenbranders staken plaggen af zonder toestemming van de markerichter. De tijdelijke markerichters Jan Lansinck en Evert van Beek zijn *'namens de meyeren derwaerts gegaen en hebben haer sulx verboden'*. Er werd overeengekomen dat de kolenbranders voor 4 gld. met hun werk toch door mochten gaan. Over de 4 gld. werd gemeld: *"Die dat elcken bij de meyeren den anderen dag hebben verteert"*. Verteren konden ze wel tijdens de vergaderingen. Een boete moest vaak betaald worden met een halve-of hele ancker wijn (38,8 lt). Voor we

met de verteringen verder gaan eerst een ander groot probleem.

Een probleem was de grote hinder die men ondervond van de konijnen van de heer Van Steenberg, bewoner van de Nijenbeek. Deze hield er namelijk een konijnenwaranda op na, een jachtterrein waar de konijnen beschermd werden. De konijnen hielden zich hier natuurlijk niet aan, zij erkenden de grenzen van de konijnenwaranda niet en bovendien vermeerderden zij zich in hoog tempo. De klachten waren dan ook legio.

Op het grootste deel der landerijen, houtwallen en heuvels waren *"een mennicht van hollen ofte gaeten getoont, seyden dese koninshollen te zijn"*. Om enige duidelijkheid te verschaffen over de schade die de konijnen aanrichtten een kleine bloemlezing.

1. Het Lansingt Kampken was ten dele met boekweit bezaaiden de rest lag drys (braak) vanwege het grote aantal konijnengaten.

2. Waren enige heuvelachtige streepkens land gedeeltelijk met boekweit ingezaaid hadden ook hollen.
3. De roggelanden van Lansingt waren met gangen doorbeten.
4. Van het Meulenkamp had men de roggen weer omgebouwd.
5. Evert van Rijssens Richterkamp lag braak en had diverse hollen.
6. Vier molder land van Evert van Rijssen bezaaid met rogge had hij om moeten ploegen omdat de konijnen alles "verbeten hadden" en nu had hij er maar erwten op gepoot.
7. De houtwallen rond het Ruttenkamp en Berckel zaten vol met konijnengaten. Tevens zat er een hol onder de zaadberg.

Er was zoveel schade dat men in Arnhem tegen de heer van de Nijenbeek ging procederen. Men liet door de landmeter Nicolaas van Geelkerken, een van de bekendste kaartenmakers een kaart tekenen van het gebied. De kaart werd gemaakt naar de oghenschijn, dus zonder exacte opmetingen. Hoe het proces precies luidde, vermoedelijk een vorm van schadevergoeding en van de uitslag van het proces is tot nu toe niets gevonden. Wel dat het een langdurige en kostbare geschiedenis was. Het proces duurde zo lang dat de markerichter opdracht gaf om de konijnengaten dicht te gooien. Of dat een afdoende bescherming bood blijft de vraag.

Opmerkelijke vondst

Ed Stol

Een wapenstein teruggevonden

Omdat deze vondst na de sluitingsdatum kopij voor Kroniek bekend werd zal deze in de derde Kroniek van 2013 worden opgenomen en is er wat meer ruimte om er een compleet verhaal van te maken. De Wapenstein, die voor 1959 de gevel van de tuinmanswoning van de Villa Nova sierde, was ons alleen bekend van een zwart/witfoto in het fotoarchief OKV. Wij hebben ons indertijd (2003-2004) veel moeite getroost om meer gegevens boven water te krijgen en wat wij hebben gevonden staat in de Kroniek, 26e jaargang (2003) nr 3. Heeft u die nog, leest u dan het verhaal over die wapenstein nog eens door. In de volgende Kroniek meer.

De redactie houdt zich aanbevolen voor kopij! Indien u geen gebruik maakt van een computer, kunt u ons uw verhaal ook getypt of geschreven toesturen: postbus 170, 7390 AD Twello. S.v.p. op de enveloppe vermelden: redactie Kroniek. Wie zien uw bijdrage graag tegemoet.

Uit de kunst

redactie

In deze rubriek willen we geschilderde of getekende afbeeldingen van huizen, boerderijen, landschappen, personen....uit de gemeente Voorst. Het mogen originelen zijn, maar ook reproducties of gedrukte exemplaren. Mogelijk heeft u er een verhaaltje bij.

Kent u iemand in uw omgeving die een prent of schilderij heeft hangen van een plek, gebouw of straat in de gemeente Voorst? Vraag of die gebruikt mag worden voor onze 'kunst'-rubriek in Kroniek. Als u niet in de gelegenheid bent er zelf een mooie foto van te maken, doet één van onze vrijwilligers dat graag voor u!

'De Holle'

Foto van een olieverfschilderij van 70 x 50 cm, in 1965 geschilderd door H. Haasloop Werner (aantrouwde familie). Op 'de Holle' speelde zich kort voor de oorlog de geschiedenis af van "het Zwarte Wief". [zie Kroniek 2006/2] Op 24 december 1844 is "de Holle" afgebrand, hierbij is een meisje van 5 jaar omgekomen. De boerderij is na de brand weer herbouwd en bevindt zich aan de Twelloseweg 51 in Terwolde. Wij hebben 22 jaar op "de Holle" gewoond.

De kleurenversie van dit schilderij is te vinden op de OKV-site: www.okvvoorst.nl
Bertus ten Bosch

Bierbrouwen en bierbrouwers op de Veluwe samenvatting van de lezing op de ledenvergadering

Frans C. Nelis

Het volgende verslag is geschreven naar aanleiding van een lezing door Evert de Jonge over 'Bierbrouwen op de Veluwe' voor de Nederlandse Genealogische vereniging afdeling Apeldoorn en Omstreken op 9 oktober 2012 en aangevuld door de redactie met enige elementen uit de lezing van 25 april 2013 voor de Oudheidkundige kring Voorst.

De bemoeienis van Evert de Jonge met het Veluwse bier begon in 2007, toen iemand hem vroeg de geschiedenis van de oudste herberg van Epe 'De Posthoorn' te onderzoeken. Zo ontdekte hij een en ander over het brouwen van bier en het verbouwen van hop rond Epe en ook, dat dit ook elders gebeurde. Het werd een hele studie en die mondde uit in een boek met als ondertitel: Een reis door het heden, en verleden van bier, hop en brouwerijen.

Brouwerij, 17e eeuw, houtsnede

Aanvankelijk werd bier alleen op kleine schaal en in de open lucht gebrouwen; in de vroege middeleeuwen ging men dat in gebouwen doen, veelal bij kloosters. Om het haver- of gerstenat meer smaak te geven werd een kruidenmengsel toegevoegd tijdens het brouwproces. Gagel was een belangrijk bestanddeel voor de gruit naast duizendblad, rozemarijn en salie. De bisschop van Utrecht verwierf in 999 het alleenrecht voor het verbouwen van gagel in de Bom-melerwaard. Dat recht verpachtte hij. Gruit, of gruit (met de i wordt de voorafgaande klinker verlengd, FCN) was waardevol en werd bewaard in een gruuthuus. De bewaarder noemde zich naar dat gebouw bijvoorbeeld Van Gruuthuuse, of Van Gruijthuijsen. In Elburg is het gruuthuus bewaard gebleven; de plaatselijke historische vereniging zetelt daar.

Er werd nog veel thuis gebrouwen: een bier voor eigen gebruik met een alcoholgehalte van 1 à 2 %. In de loop van de middeleeuwen wordt het brouwen steeds meer een zaak voor vaklui. Dat leidde tot monopolisering en een verbod op thuis brouwen. Van de betreffende vakverenigingen of gilden is weinig gearchiveerd.

Naar analogie van het gezegde: 'Geen geld, geen Zwitsers' (over de Zwitserse huursoldaten) noemt spreker: 'Geen bier, geen Opstand'. Tijdens de Opstand (vroeger aangeduid als de 80-jarige oorlog) was bier een belangrijk bestanddeel van het dieet van de opstandelingen en huursoldaten.

Allengs concentreerde de brouwerij zich in een aantal steden, met name de Hollandse steden Delft, Gouda en Haarlem, in elk waarvan er meer dan honderd brouwerijen waren. Ze exporteerden naar alle streken en gewesten. De brouwers zaten op de plaatsen waar het water nog schoon was. In Elburg en Harderwijk waren 4 brouwerijen en in Hattem 2. In Arnhem waren er in 1510 circa 20. Van de stad Wageningen vond de spreker geen gegevens over deze periode. De steden stelden eisen aan de kwaliteit van het bier. Zo eiste Elburg in 1400 van de brouwers, dat ze goed bier zouden brouwen. Maar de vrije marktwerking loste ook kwaliteitsproblemen op. Zo was men in Hattem niet tevreden over het eigen bier (waarschijnlijk als gevolg van het slechte water ter plaatse) en gaf de voorkeur aan import uit Haarlem.

Bierbrouwers werden veelal opgenomen in al bestaande gilden, zoals in 1487 in Arnhem in het gilde van bakkers en chirurgijnen. Ook het transport was gereguleerd en wel in het bierdragers-gilde. De bierdragers kregen als taak om de aantallen vaten te administreren in verband met de belastingheffing. Eerder was belasting geheven op gruit en hop, maar dat was lastig gebleken in de uitvoering. Een brouwerij was een familiebedrijf, waarin naast het echtpaar ten minste een knecht en een aantal meiden werkten.

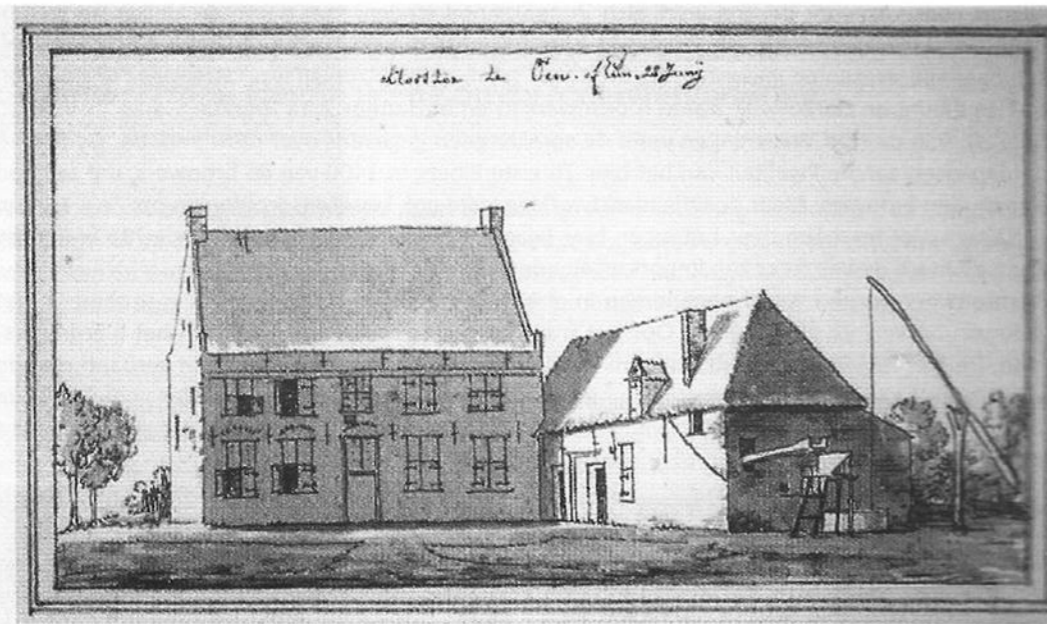
De Bierdrager, tekening van Jan Luyken, 1694

De Brouwer, tekening van Jan Luyken, 1694

Brouwerijen hadden veel schoon water nodig en vestigden zich daarom bij voorkeur aan een rivier of kanaal, maar een waterput kon ook voldoen. Water werd met behulp van een putstoel geschept en uitgegoten in een hooggelegen goot die de brouwerij in liep en uitkwam boven de brouwketel. Voor dit putten was een putmannetje aangesteld.

In de 15^e eeuw begon het brouwen op het platte-land van de Veluwe. Arnhem wilde dat niet en er werd een bode op afgestuurd. Dat leverde een lijst op van brouwers en die is bewaard gebleven, zodat we de namen kennen. In 1455 waren er 24 brouwers in ten minste 10 dorpen, waaronder Barneveld met drie brouwerijen.

Klooster Oene met brouwerij en putstoel (gravure C. Pronk, 1731)

Genoemd worden bijvoorbeeld –met de toevoeging ‘samen’- : Beernt Stortkuul (Wilp) en Willem ten Brenck (Scherpenzeel).

De meeste brouwerijen lagen aan de randen van de Veluwe. Veelal was de schout of zijn familie betrokken bij de brouwerij. Enkele voorbeelden van brouwerijnamen: Het Blauwe Huis; Het Anker; Gietelse brouwerij. De grootste brouwerij op de Veluwe was de Keijzerskroon, in een register van 1749 genoemd als hebbende 7 schoorstenen.

Op bier werd accijns geheven. De accijns werd bij opbod verpacht. De pachter joeg op de brouwers en hield ook aantekening van de personen die betaalden. Hij moest soms de schout inschakelen om een brouwer tot betaling te dwingen. Daarvoor moest hij een verzoek aan de Staten richten. De pachters brachten zoveel geld (uit deze en andere belastingen) binnen, dat ons land in de 17^e eeuw rijk genoeg was om een leger van 100.000 man op de been te houden.

In de 12^e eeuw werd (in Duitsland) voor het eerst hop gebruikt in plaats van gruit bij het brouwen van bier. In 1321 gaf de graaf van Holland zijn brouwers toestemming om hoptbier te brouwen naar Hamburgs recept. In de 14^e eeuw begon de hopteelt in Brabant. In de 16^e eeuw volgde ook de Veluwe. Hop werd en wordt geteeld op rekken. De oogst wordt na de oogst bewaard en gedroogd in een hopeest, die gekenmerkt wordt door goede ventilatie om schimmelen te voorkomen. Veel eesten waren van hout en omdat de hop ook moest drogen werd er wel een vuurtje gestookt. Dat liep wel eens uit de hand, zodat er vele zijn afgebrand. In ons land zijn nog slechts twee hopeesten bewaard. Schijndel (NB) was ooit de hopplaats van ons land.

De spreker kon weinig afbeeldingen van Nederlandse eesten vinden en houdt zich aanbevolen voor tips.

Op de Veluwe groeit veel wilde hop; hop woekert nogal. In Zuuk bij de kopermolen is nog een hoptuin. De hop daarvan wordt gebruikt in het Proatbier.

Rond 1650 waren er in Terwolde 2 brouwerijen, waaronder ‘De Swaen van brouwer Lubber Wageman; in Twello eveneens 2, nl. ‘De Locht’ van Willem Bomer en ‘Duijfhuijcamp’ van de weduwe van Derck Henricx, in Wilp de brouwerij van Heijmerick Henricx en in Voorst ‘Telligens hoffstede’ van Jan Telligens.

In Wilp wordt in 1686 ‘Jan Berents onsen Brouwer’ genoemd. Het is opmerkelijk dat de functie van kerkmeester werd toebedeeld aan een brouwer. Zijn voorganger Evert Everts Muller, brouwer en kerkmeester in Wilp, beheerde ook al de kerkelijke goederen.

Tussen 1704 en 1727 is er sprake van brouwerij de Gouden Clock (nu Dorpsstraat 16) in Twello [red: zie Kroniek 2010/4, pag 7-12, artikel van Jan Groenberg: ‘De Klok’in Twello]

In 1733 wordt in processtukken de brouwerij ‘De Swaen’ in Teuge genoemd.

Een telling, gebaseerd op de huizenlijsten van 1749 in het archief van de Staten van Veluwe, noemt er 1 in Terwolde, 3 in Twello, 1 in Wilp en 2 in Voorst. De laatste (van Voorst) is rond 1800 gesloten.

De opvallendste brouwerij was wel ‘De Gietelse Brouwerij’, gelegen tussen Wilp en Voorst. Deze voormalige brouwerij, strategisch gelegen op een driesprong, is thans een woonhuis. Het mooi gerestaureerde huis herinnert nog weinig aan de brouwerijactiviteiten. Inpandig is er wel een rosmolen, waarop het graan werd gemalen voor de brouwerij.

Zo belangrijk als het bier ooit was aan tafel, in de loop van de tijd is het daar geleidelijk verdrongen door andere dranken. Op de Veluwe en in de Betuwe wist het bier zich te handhaven tot in de 18^e eeuw. In 1850 was er nog slechts

Ansichtkaart, rond 1920

een handjevol brouwerijen op de Veluwe. Elders verdreven koffie en thee het bier in de tweede helft van de 18^e eeuw. Verhoging van de accijnzen leidde niet tot hogere inkomsten voor de overheid nu er alternatieven waren. In de 19^e eeuw komt jenever op als drank. Met de komst van de spoorwegen wordt import van bier uit het binnen- en buitenland eenvoudiger en goedkoper. De stoommachine doet ook zijn intrede in de brouwerij, wat leidt tot het verdwijnen van het ambachtelijk brouwen. Bier uit een stoombrouwerij heeft een hoger alcoholgehalte. Koelmachines maken het mogelijk te werken met ondergisting. In Apeldoorn worden diverse handelaren depothouder van brouwers van elders.

Van de Veluwe brouwers was De Kroon in Arnhem de grootste. Bekend van 'Arnhemsch Kroonbier', gebouwd in 1898 aan de Amsterdamsche straatweg en in 1921 overgenomen door Heineken.

De laatste jaren is er een nieuwe biercultuur en een heropleving van het ambachtelijk brouwen vanaf de jaren 80. In Apeldoorn is Ton Fisser bekend als meester-brouwer van Apeldoorns Stadsbier, Apeldoorns Bockbier, Veluwsche Schavuijt en nog de nodige gelegenheidsbieren. In 't Achterom aan de Mariastraat is de brouwerij met café. (Deze brouwerij is alweer te klein om aan de snel toegenomen vraag te voldoen en wordt binnenkort verplaatst naar het voormalige ketelhuis van de Zwitsalfabrieken aan de Vlijtseweg. Dat biedt voldoende ruimte voor

een brouwerij met de gewenste capaciteit. FCN) Er wordt ook weer gebrouwen in onder meer Arnhem in het Openluchtmuseum, Brouwerij 't Goeye Goet; Wageningen, Café Onder de Linden, brouwerij en stokerij; Ermelo, Brouwerij Burg Bier met tien bieren; Ede en Hattem.

Ook voor de genealogen is de belastinginning van belang, omdat de registers de namen van de brouwers bevatten en de bedragen van de aanslagen. Ook het notarieel archief kan inlichtingen bieden, want brouwers waren doorgaans bemiddeld en zij hadden als zakenlieden ook nogal eens geschillen, waarvan akten werden opgemaakt en bewaard. In de bij de brouwerij behorende herberg waren nogal eens ruzies, of geschillen, waarover rechtzaken werden gevoerd en/of politiedossiers bestaan. De archieven van gilden bevatten ledenlijsten, uiteraard met de aard van het uitgeoefende beroep.

Er zijn diverse familienamen die een relatie met de brouwerij hebben: Brouwer, Put, Hopboer, Hoppenbrouwers. Hop (vooral veel voorkomend in Elburg), Paanakker, Pa(a)nhuis, Biersteker (die peilt in een vat de hoeveelheid bier i.v.m. de voorraad/omzet), om er enkele te noemen.

Zo leerde Evert de Jonge ons in een vlot en boeiend betoog veel wetenswaardigs over bier, brouwen en de mensen daaromheen. Voor wie er meer van wil weten is er zijn boek 'Bier brouwen op de Veluwe'.

Wie is Wie ..... en Waar

Jan Siero

In ons vorige nummer startten we met een nieuwe rubriek met 'onbekende foto's, naar analogie van die in Voorster Nieuws, ook verzorgd door Jan Siero.

Op de afbeelding in de vorige Kroniek kwamen jammer genoeg geen reacties. Deze keer een foto van een man met baard voor zijn boerderij. Deze foto is er één uit een serie glasdia's uit de OKV-collectie. De dia's zijn rond 1926 gemaakt door meester Zwiers, voormalig hoofd van de openbare school in Twello en later de eerste directeur van de landbouwschool.

Meester Zwiers maakt foto's in de hele gemeente Voorst, maar ook wel daarbuiten. Als u weet waar de foto is genomen en mogelijk ook de naam van de persoon voor de boerderij, vragen we u dat aan ons door te geven. Reacties naar: kroniek@okvvoorst.nl of postbus 170, 7390 AD Twello.

Ook kunt u zelf foto's naar ons toesturen/toebrengen. We halen ze ook met plezier op. Wij plaatsen die dan in Kroniek of in Voorster Nieuws of nemen die op in onze fotocollectie.

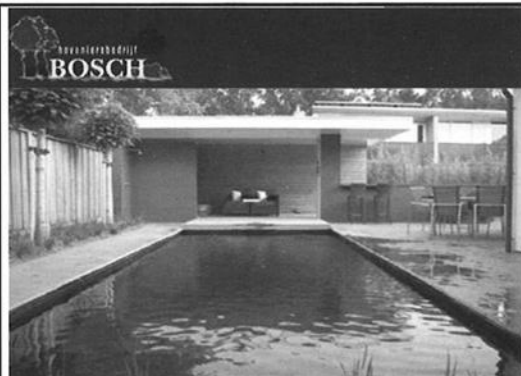
Tip van de werkgroep genealogie:

Heeft u zelf nog oude foto's of weten uw ouders, ooms of tantes nog wie er op de foto's staan? Schrijf dat er dan achterop (met potlood ivm doordrukken)!!

Anders worden het foto's met de titel: *onbekenden staren u aan!*

De Groot www.degrootzalen.nl
Avervoordseweg 2 De Vecht • Telefoon: (055) 323 12 61

Hoveniersbedrijf Bosch
Koppelstraat 42, 7391 AK Twello

T: 0571-270473
F: 0571-270022
W: www.detuinenvanbosch.nl
E: info@detuinenvanbosch.nl

ER GROEIT IETS MOOIS UIT ONZE HANDEN

BRASSERIE - RESTAURANT
SINDS 1916
KORDERIJNK

Altijd de juiste sfeer

Stationsstraat 31

7391 EH Twello

0571 271851

info@korderijnk.nl

www.korderijnk.nl

Kapsalon
Koolman

Tel. 0571 - 271423 - Stationsstraat 1
7391 EG Twello

meer dan 225 jaar

HORSTINK
KWALITEITSBOUWERS VAN HUIS UIT!

Waarmee kunnen
wij u van dienst zijn?

De kwaliteitsbouwers
van Horstink maken het!

Luxe woningbouw
Aan- en verbouw
Complete badkamers
Utiliteitsbouw
Restauratie
Onderhoud

J.W. Frisostraat 15
7391 DJ Twello
Tel 0571 - 27 14 83
Fax 0571 - 27 10 36
info@horstink-twello.nl

www.kwaliteitsbouwers.nl

Bakker Brill Voorst

Het ruim twee eeuwen oude pand van bakker Brill is nog steeds (na enkele verbouwingen) in gebruik.

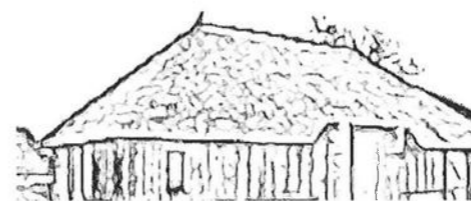
Het pand staat op de monumentenlijst. De bakkerij bestaat meer dan 150 jaar en zoon Paul is de 5e generatie Brill.

Het bedrijf is tegenwoordig uitgebreid met een koffie/theeschenkerij waar fietsers en wandelaars een welkome pauze kunnen houden. De bakkerij is geregeld doel van excursies.

Er gaan dan steevast eigengemaakte producten mee naar huis.

Foto uit 1960,
bakker Brill met de bestelauto op weg om brood te bezorgen.

Hof van Twello

Rijksstraatweg 17a - 7391 MH Twello
Tel. 0571-270014
www.hofvantwello.nl

Voor Catering en Blote Voetenpad:
06-12635320
info@hofvantwello.nl

Geopend:
Dinsdag t/m zondag van 10.00 tot 17.00 uur.

Van 1 november tot 21 maart dinsdag en zondag gesloten.

Lekker | 🍷 | ❤️ | Lokaal

Al meer dan 800 jaar wordt er geboerd op de grond waar nu Hof Van Twello gevestigd is. En dat niet zonder reden. In de bodem bevinden zich leem en oerlagen die het waterhoudend vermogen van de grond verhogen. En dat was veel waard in een tijd zonder beregeningsinstallaties. Nog steeds profiteren wij van deze bodem-eigenschap. Onze wijngaard bijvoorbeeld groeide zeer voortvarend weg, en ook onze groenten, kleinfruit en boomgaarden hebben elk seizoen baat bij deze prima grond. Het bewijs leveren wij elke week in onze streekwinkel waar niet alleen onze eigen producten maar ook die van andere ambachtelijke producenten uit de streek te koop zijn. Van karnemelk tot geitenkaas, van hertenvlees tot de heerlijkste biefstukken. Ook voor al uw catering staan wij klaar!

Informeer hier eens naar: info@hofvantwello.nl

Elke dag een streekmenu